

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу. **Редакційна колегія:** Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова.
Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна.
Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 4 2021

ЗМІСТ

Коротко про головне

Участь Президента України В. Зеленського у Всеукраїнському форумі «Україна 30. Культура, медіа, туризм»	3
Президент України В. Зеленський про зустріч лідерів «нормандської четвірки»	4
Питання боротьби з пандемією	4

Аналітика

Політичні акценти

Потіха А. Розвиток ситуації в Білорусі: ретроспективний аналіз і прогноз в оцінках експертів	5
Ворошилов О. Коронавірус в Україні: третя хвиля?	13

Тарасенко Н.

Перспективи «Кримської платформи» в наближенні деокупації Криму: думки експертів	20
---	-----------

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України	35
COVID-19 (2019-nCoV):	
поширення, заходи запобігання та лікування	37
Сучасні дослідження та розробки академічної науки	38
Наукові видання НАН України	39
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти	41
Здобутки української археології	43
Біотехнології	44
Астрономічна наука	45
Наука і влада	45
Інноваційні розробки та технології	46

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Ворошилов О.

Роль стратегічних комунікацій у протидії інформаційній агресії	47
---	-----------

Коротко про головне

Участь Президента України В. Зеленського у Всеукраїнському форумі «Україна 30. Культура, медіа, туризм»

«Держава та суспільство мають усвідомити всі загрози інформаційній безпеці та знайти шляхи для протидії їм», – наголосив В. Зеленський.

«Найближчим часом в Україні розпочне роботу Центр протидії дезінформації, який у майбутньому має стати міжнародним хабом протидії дезінформації та пропаганді в усьому світі», – заявив Президент України у своєму виступі на Всеукраїнському форумі «Україна 30. Культура, медіа, туризм».

Глава держави зазначив, що сьогодні у світі між інформацією та дезінформацією точиться боротьба, жертвами якої, як і в класичній війні, можуть стати мільйони людей. «Хтось називає її війною завтрашнього дня, наступного тисячоліття. Але ми, українці, відчули на собі, що насправді вона триває не один рік поспіль», – наголосив Президент.

За словами В. Зеленського, дезінформація маскується та має достовірний вигляд, ховається в деталях, грає на емоціях і небажанні аналізувати. «Не менш небезпечним є те, що інформаційно нашу країну атакують не лише ззовні, але й зсередини. Коли “великі патріоти” брешуть громадянам про Нові Санжари, про те, що захисникам на фронті заборонено стріляти, про тарілки з борщем, або ж коли називають вакцину словом, що насправді характеризує всю суть їхніх вчинків. Адже в гонитві за власною популярністю вони готові поставити під удар безпеку, життя, здоров’я українців», – додав глава держави.

Президент наголосив, що інформаційна війна – це не лише дезінформація чи брехня. Це також кіберзагрози: шкідливі коди, віруси, спам. «Це штучно створені так звані лідери думки, яким з Іспанії краще видно, як жити в Україні. Це засоби масової дезінформації, які прикривають свободою слова диверсії за інструкціями агресора. Ми зробили й продовжуємо працювати, аби на цих каналах можна було побачити тільки телевізійну випробувальну таблицю. А в Інтернеті, зокрема на ютубі, вони отримали довічний бан», – зазначив він.

За словами В. Зеленського, подальші завдання держави та суспільства – усвідомити всі загрози інформаційній безпеці та знайти шляхи для протидії їм. «Сьогодні Україна на передовій, зокрема й на передовій боротьби з пропагандою. В Організації Об’єднаних Націй я виступив з ініціативою створити в Україні Центр протидії дезінформації. Найближчим часом він розпочне свою роботу і в майбутньому має стати міжнародним хабом протидії дезінформації та пропаганді в усьому світі», – повідомив глава держави.

Водночас В. Зеленський закликав до більш свідомого та критичного ставлення до інформації, яку отримуємо з різних джерел. «Щоразу, коли ми беремо телефон, вмикаємо комп'ютер, планшет або телевізор, ми маємо вмикати критичне мислення. Відрізнати правду від брехні. Обходити стороною інформаційні звалища. Читати далі, ніж заголовок. Сумніватися. Це дуже важливо. Перевіряти будь-яку інформацію в декількох джерелах. Шукати першоджерело. Зберігати холодну голову», – наголосив Президент.

Також В. Зеленський виступив за запровадження уроків медіаграмотності у шкільній програмі. «А тих, хто давно закінчив школу – це наші батьки, дідуся та бабусі, – ми маємо навчити, що таке інформаційна гігієна, фейки та пропаганда», – резюмував глава держави (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<http://www.president.gov.ua>). – 2021. – 9.03).

Президент України В. Зеленський про зустріч лідерів «нормандської четвірки»

«Якщо не буде зустрічі лідерів “нормандської четвірки”, я зустрінуся з кожним з них окремо, відтермінувати переговори щодо Донбасу не вийде», – наголосив Президент України.

В. Зеленський заявив в інтерв'ю провідним українським телеканалам у межах Всеукраїнського форуму «Україна 30. Культура, медіа, туризм» у Києві, що готовий зустрітися з кожним лідером держави – учасниці нормандського формату окремо в разі, якщо затягуватиметься зустріч «нормандської четвірки».

«У будь-якому разі готується нормандська зустріч. Вона повинна бути. Я від себе скажу – і я це сказав уже нашим західним партнерам: не буде зустрічі у нормандському форматі, я знайду формат, коли зустрінуся з кожним із лідерів “нормандської четвірки”. Якщо гора не йде до Магомета – нічого страшного, я зустрінуся з кожним з них окремо. Відтермінувати постійно вирішення цього важливого питання не вийде», – заявив В. Зеленський (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<http://www.president.gov.ua>). – 2021. – 9.03).

Питання боротьби з пандемією

«Головною відповіддю на COVID-19 є вакцинація, а не локдаун», – зазначив Президент України. Питання вакцинації проти COVID-19 в Україні та ситуацію з протидією поширенню коронавірусу обговорили на традиційній селекторній нараді під головуванням Президента В. Зеленського.

Глава держави наголосив, що нашій країні потрібно збільшити темпи вакцинації. Для цього він запропонував залучити мобільні бригади та

ресурси інших відомств, крім МОЗ, і ретельніше реагувати на випадки дезінформації про щеплення.

«Найправильнішою відповіддю на сьогоднішнє зростання кількості хворих на коронавірусну інфекцію є вакцинація, а не локдаун. Саме це є рішенням, щоб не було більшого приросту хворих. Ми наближаємося до середини березня і маємо надати більше можливостей людям отримати перші дози вакцини, особливо якщо вони працюють на передовій боротьби з коронавірусом», – зазначив В. Зеленський.

Міністр охорони здоров'я М. Степанов звернув увагу на необхідність тіснішої співпраці з головами ОДА. Міністр внутрішніх справ А. Аваков повідомив, що відомство підготувало 50 мобільних бригад, які допоможуть взяти участь у проведенні вакцинації.

Як зазначив Прем'єр-міністр Д. Шмигаль, за попередній тиждень, якщо порівняти з позаминулим, збільшилася кількість госпіталізацій хворих на коронавірус – майже 21 тис. проти 17 тис. 600. На сьогодні зайнято 29 тис. 573 ліжка. Загалом під COVID-19 виділено 70 тис. 157 ліжок, з яких 60 тис. забезпечено киснем. Зросла також кількість зайнятих реанімаційних ліжок – з 1,5 до 2 тис. Це означає, що кількість важких випадків збільшується, констатував очільник уряду.

«В Україні продовжує працювати адаптивний карантин. В областях зі значним поширенням коронавірусної хвороби запроваджено червоний рівень. Це Івано-Франківська, Чернівецька, Закарпатська й Житомирська області. Також майже 10 областей перебувають у помаранчевій зоні й близькі до червоного рівня», – наголосив Д. Шмигаль.

Крім того, у Міністерстві охорони здоров'я повідомили про стабілізацію ситуації на Прикарпатті. Також М. Степанов додав, що й надалі активно проводить переговори щодо отримання Україною вакцин від COVID-19 (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<http://www.president.gov.ua>). – 2021. – 9.03).

Аналітика

Політичні акценти

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Розвиток ситуації в Білорусі: ретроспективний аналіз і прогноз в оцінках експертів

Вибори президента в Білорусі та значні розбіжності між офіційним підрахунком голосів за підрахунками представників опозиції спричинили масові протести в білоруських містах. Для придушення мирних протестів було застосовано надмірну силу – побиття мирних жителів та масові арешти.

О. Лукашенко звинуватив у протестах в Білорусі «ляльководів» з-за кордону. «Одна з ліній цих ляльководів – Чехія. Сьогодні вже з Чехії управляють нашим об'єднаним штабом, де, вибачте мене, сидять ці овечки, нічого не розуміючи, що від них хочуть... Вони продовжують насідати, продовжують вимагати: виводьте людей на вулицю і ведіть переговори з владою про добровільну здачу влади», – зазначив О. Лукашенко (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30776270.html>. 2020. 10.08).

Пізніше він звинуватив у втручанні у внутрішні справи Білорусі країни Балтії, Польщу, Україну та інші країни Заходу.

Проте протести в Білорусії лише набирали силу. Як інформували ЗМІ, у Мінську участь в акції протесту 27 вересня взяли до 100 тис. осіб. Затримано щонайменше 200 осіб. Марші протесту в неділю, 27 вересня, які опозиція назвала «народною інавгурацією» С. Тихановської, головної суперниці О. Лукашенка на минулих виборах, відбулися в багатьох містах країни.

Щоправда, як зазначають спостерігачі, тиждень до цього на «Марш справедливості» вийшла така ж кількість протестувальників, а «Марш свободи» 16 серпня, за оцінками, зібрав близько 200 тис. осіб. У міліції стверджували, що кількість учасників акцій протесту 27 вересня була значно меншою, ніж у попередні вихідні. Учасники акції вимагали відставки О. Лукашенка та дострокових виборів. Була і вимога визнати президентом Білорусі С. Тихановську.

Страйки, затримання та побиття активістів призвели до того, що балтійські країни оголосили про санкції щодо Мінська, а такі компанії, як «Вайбер», вирішили згортати бізнес у цій країні. Практично до нуля впала й рекламна діяльність у країні – рекламодавці або скасовують проекти, або переносять їх.

ЄС заявляє, що не визнає перемоги О. Лукашенка на виборах президента, та сподівається допомогти білорусам поборотися за демократію. Водночас, за словами Верховного представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки Ж. Борреля, Європа не хоче перетворювати Білорусь «на другу Україну» – ситуації в цих країнах не можна порівнювати.

Офіційні результати виборів президента Білорусі не було визнано главами держав і урядів країн ЄС. Європарламент приєднався до офіційної позиції ЄС щодо президентських виборів у Білорусі. Виходячи із цього, він «не визнаватиме О. Лукашенка президентом Білорусі після того, як його нинішній термін перебування на посаді завершиться». У резолюції Європарламенту зазначається, що нинішній термін президентських повноважень О. Лукашенка тривав до 5 листопада 2020 р. Європарламент також визнав Координаційну раду білоруської опозиції представником білоруського народу (URL: <https://www.dw.com/uk/protesty-v-bilorusi-desiatky-tysiach-na-vulytsiakh-sotni-zatrymanykh/a-55071864>. 2020. 27.09).

Разом з тим західні країни посилюють тиск на білоруську владу. Державний департамент США 18 лютого 2021 р. оголосив про заборону на

видачу американських віз 43-м громадянам Білорусі, які несуть відповідальність за підрив демократії в країні. Про це йдеться в заяві держсекретаря Е. Блінкена.

Видача віз і в'їзд в США були заборонені високопосадовцям у судовому секторі, керівникам правоохоронних органів та рядовим силовикам, які затримували мирних демонстрантів і знущалися над ними, суддям і прокурорам, причетним до ув'язнення мирних демонстрантів та журналістів, а також керівникам навчальних закладів, які погрожували студентам, що брали участь у протестах, ідеться в заяві держсекретаря.

Європейський Союз на рік продовжив санкції проти режиму О. Лукашенка. Про це йдеться в заяві на сайті ради, опублікованій 25 лютого. «Рада постановила продовжити до 28 лютого 2022 р. обмежувальні заходи щодо високопосадовців, відповідальних за жорстокі репресії та залякування мирних демонстрантів, членів опозиції й журналістів у Білорусі, а також осіб, відповідальних за фальсифікацію результатів виборів. Санкції ЄС також націлено на економічні суб'єкти, великих бізнесменів і компанії, які отримують вигоду від режиму О. Лукашенка і/або підтримують його», – ідеться в заяві (URL: https://zaxid.net/evrosoyuz_na_rik_prodozhiv_sanktsiyi_proti_bilorusi_n1515001.2021.25.02).

У ЄС нагадали, що після фальсифікованих президентських виборів у серпні 2020 р. і хвилі демонстрацій, які були жорстоко придушені владою Білорусі, ЄС ввів санкції в жовтні, листопаді та грудні 2020 р., тим самим сигналізуючи відповідальним політичним й економічним суб'єктам, «що їх дії і підтримка режиму буде дорого їм коштувати».

За інформацією ЗМІ, обмежувальні заходи включають заборону на поїздки до ЄС і заморожування активів для включених у список осіб – нині 88 осіб, включаючи О. Лукашенка, а також заморожування активів, що застосовується до семи організацій. Крім того, фізичним і юридичним особам з ЄС заборонено прямо або побічно надавати кошти перерахованим особам.

У грудні 2020 р. спеціальний представник Європейського Союзу з прав людини Е. Гілмор припускав можливість міжнародного трибуналу щодо ситуації в Білорусі. Як пояснив Е. Гілмор, міжнародні трибунали, як правило, працюють як додатковий механізм. «Іншими словами, їх створюють тільки в ситуаціях, коли держава або не хоче, або не може притягнути до відповідальності винних», – зазначив він.

Е. Гілмор наголосив, якщо буде трибунал, під нього потраплять усі причетні до насильства проти учасників акцій протесту.

Спецпредставник ЄС вважає, що за кожне порушення прав людини в Білорусі причетні мають понести відповідальність, але про це повинна в першу чергу попідкуватися сама Білорусь. «Якщо ж держава цього не робить, то потрібно знайти альтернативні методи, наприклад міжнародні механізми. Але зараз головне завдання – зупинити репресії проти мирних протестувальників. І необхідно зібрати докази вини тих, хто катував людей»,

– додав Е Гілмор (URL: https://zaxid.net/yes_ne_viklyuchaye_mozhливosti_mizhnarodnogo_tribunalu_shhodo_situatsiyi_bilorusi_n1511563. 2020. 5.12).

Українська влада підтримує санкції західних країн і наполягає на припиненні репресій проти білоруського народу. Зокрема, міністр закордонних справ України Д. Кулеба та міністр культури та інформаційної політики О. Ткаченко засудили утиски та репресії проти журналістів у Білорусі. Окрему увагу урядовці звернули на вплив Росії на інформаційний простір. «Україна рішуче стоїть на захисті демократії і свободи журналістської діяльності та разом з міжнародним співтовариством засуджує наступ білоруської влади на представників ЗМІ», – ідеться в спільній заяві (URL:

https://zaxid.net/ukrayina_zasudila_represiyi_proti_zhurnalistiv_u_bilorusi_n1514771. 2021. 21.02).

Натомість білоруська влада не звертає уваги на всі застереження та не йде на поступки, а натомість лише посилює репресії проти мирних протестувальників: арешти, ув'язнення й побиття.

Тим часом протести тривають. Як інформують ЗМІ, 21 лютого відзначався День білоруської мови, у зв'язку з чим у різних містах країни активісти вивішували національні біло-червоно-білі прапори. Марш на підтримку політв'язнів відбувся на просп. Пушкіна в Мінську. Його учасники скандували «Свободу політв'язням».

Активізувалася молодь, зокрема фанати ряду футбольних клубів Білорусі оголосили бойкот поєдинків національної першості через «політичну ситуацію в країні». Фанати заявили, що не відвідуватимуть як домашні, так і виїзні футбольні матчі «до повної перемоги народу». Першими про бойкот заявили ультрас брестського «Динамо». «Вважаємо, що це буде блюзнірством стосовно репресованих за останні півроку за притягнутими за вуха приводами хлопців з нашого та інших фанат-клубів країни. Наші думки – із загиблими та постраждалими за свою позицію членами громадянського суспільства та їхніми сім'ями», – ідеться в заяві фанатів (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3199371-biloruski-ultras-ogolosili-bojkot-matciv-cerez-politichnu-situaciu-v-kraini.html>. 2021. 1.03).

Про приєднання до бойкоту пізніше заявили активні вболівальники клубу «БАТЕ», а також ультрас «Торпедо-БелАЗу», «Мінська», «Торпедо» «Вітебська» та інших клубів білоруської першості з футболу.

Колишній опозиційний кандидат у президенти Білорусі С. Тихановська визнала, що для перемоги над режимом О. Лукашенка буде потрібно більше часу, ніж розраховували учасники акцій протесту в країні. «Повернення до демократії потребує більше часу, ніж планувалося», – зазначила С. Тихановська.

За її словами, нині все виглядає так, як нібито ми втратили вулицю. Причиною цього стало насильство з боку влади і відсутність засобів боротьби з ним у демонстрантів. «На сьогодні необхідно вибудовувати

структури для продовження боротьби, а навесні можуть поновитися масштабні вуличні акції протесту», – наголосила С. Тихановська.

Вона переконана, що самопроголошений президент країни О. Лукашенко буде змушений піти протягом найближчих місяців.

На думку С. Тихановської, до відставки О. Лукашенка неминуче приведе зростаючий тиск на його режим з боку ЄС і США. «Тиск зростатиме з кожним днем, і одного дня стане для Лукашенка надмірним, так що він піде».

У свою чергу колишній міністр культури Білорусі, член президії Координаційної ради опозиції П. Латушко, який восени 2020 р. був змушений виїхати в Польщу, закликає Захід домагатися повної економічної ізоляції Білорусі. «Ми готові виносити санкції шість або дванадцять місяців, якщо після цього ситуація покращиться», – зазначив він (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3199348-rezim-lukasenka-vpade-se-v-comu-goci-tihanovska.html>. 2021. 28.02). При цьому опозиціонер, так само як і С. Тихановська, висловив упевненість у тому, що вирішальна битва між протестувальниками та нинішньою владою розіграється вже навесні.

Щодо санкцій західних країн проти представників влади, то білоруська опозиціонерка С. Тихановська назвала їх насмішкою. Вона заявила, що обмежувальних заходів, прийнятих ЄС на цей момент, недостатньо для чинення тиску на самопроголошеного президента країни О. Лукашенка і його оточення. «Під санкціями лише 90 людей. Це насмішка, і режим Лукашенка сміється», – зазначила С. Тихановська.

За її словами, був дуже важливим той факт, що міжнародне співтовариство не стало визнавати О. Лукашенка законним переможцем на виборах. Підтримали, але розв'язувати проблему не захотіли.

С. Тихановська вважає, що країни Заходу повинні «припинити фінансову підтримку режиму Лукашенка» і вводити нові санкції проти представників влади, викритих у порушенні прав людини, а також суддів, які виносять вирoki невинним. Вона також закликала Захід надавати додаткову підтримку опозиційним ЗМІ, захисникам прав людини й учасникам страйків (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/02/21/7284217>. 2021. 21.02).

Щодо подій в Україні, то, за словами С. Тихановської, на сьогодні ситуація в Білорусі подібна до тієї, яка склалася в Україні у 2014 р. і триває донині.

При цьому вона вже не уникає відповіді на питання щодо того, чий є Крим. С. Тихановська вважає, що півострів Крим належить Україні за міжнародним законом. Про це вона заявила в ексклюзивному інтерв'ю Українській редакції «Радіо Свобода». На уточнювальне питання стосовно того, чий Крим, де-факто опозиціонерка відповіла: «Маємо те, що маємо».

Але ще недавно (під час виборчої кампанії влітку 2020 р.) С. Тихановська заявляла, що Крим «фактично є російським». «Мені дуже болить той факт, що в Україні була війна, що країна перейшла з одного боку на інший. Це дуже болісне питання. Це питання розділяє людей і налаштовує

одне проти одного. Я можу сказати, як це прийнято в нашій країні та відповідно до міжнародного права, що юридично Крим є українським, а фактично – російським», – зазначила тоді С. Тихановська (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-tykhanovska-pro-krym/30973515.html>. 2021. 5.03).

В інтерв'ю інтернет-виданню «Медуза», опублікованому 27 липня 2020 р., кандидат у президенти Білорусі від опозиції ухилилася від прямої відповіді на питання, яке стосувалося окупованого Росією українського півострова. «Я розумію, що питання про Крим розколє суспільство. А мені не хотілося б необережними словами когось відштовхнути. Тим більше що я не політик, своєю головною метою я бачу об'єднання всіх сил для вирішення головного завдання – зміни влади і проведення чесних виборів. Ось на них уже зможуть висуватися політики, у яких будуть чітко визначені погляди, програми. І на чесних, вільних, абсолютно прозорих виборах білоруси зможуть вибрати собі нового керівника країни», – наголосила тоді С. Тихановська.

Ситуація в Білорусі негативно впливає на відносини з Україною. Українська влада не визнала переможцем на виборах президента Білорусі О. Лукашенка, засудила репресії проти мирних демонстрантів, підтримала санкції країн Заходу проти оточення О. Лукашенка, але про серйозні санкції не заявляла, адже Білорусь є важливим економічним партнером.

Експерти, оцінюючи ситуацію, намагалися спрогнозувати, які проблеми у відносинах України й Білорусі можуть виникнути. Зокрема, як зазначив політолог В. Фесенко, якщо не відбудеться нічого політично катастрофічного, ризики наразі є мінімальними. Бо навіть за умови охолодження двосторонніх відносин обидві сторони – Київ і Мінськ – не зацікавлені у їхньому погіршенні та введенні обмежень.

Щодо економічних ризиків, то, за словами експерта, вони традиційно пов'язані зі стратегічними групами товарів – нафта, дизель. Якщо виникнуть проблеми, це може вплинути на появу дефіциту та на ціни на період цього дефіциту в Україні. «Але сторони не зацікавлені створювати торгові проблеми. Це і для Білорусі не вигідно – від нас до них теж іде великий обсяг експорту. Звісно, вони більш залежні від Росії, але торгівля з Україною також є важливою для Мінська – ані Лукашенко, ані будь-який інший керівник не захоче псувати відносини», – наголосив В. Фесенко (URL: <https://thepage.ua/ua/exclusive/chi-vdaryat-podiyi-v-bilorusi-po-ukrayini>. 2020. 3.09).

Проте він не виключає загострення ситуації. «Не дай боже, ситуація вийде з-під контролю та буде хаос. Поки ймовірність цього є мінімальною, все-таки Білорусь – центр Європи, і ніхто не зацікавлений у дестабілізації. Ані Європа, ані Росія, ані ми. Я слабо вірю, що Білорусь може перетворитися на Сомалі», – підкреслив експерт.

Колишній в. о. міністра економіки України П. Кухта вважає, що події в Білорусі наразі жодним чином не впливають на економіку України.

Насамперед тому, що вони й на економіку Білорусі ще особливо не вплинули. Як таких ризиків поки немає. Торговий оборот з Україною становить 4 млрд дол. – це менше 10 % усього товарообігу, а цього року буде навіть близько 5 %. І навіть відмова від нього кардинально нічого не змінює.

Разом з тим він наголошує, що, якщо ситуація виллється у якусь катастрофу, військовий конфлікт у якійсь формі, Україна відчує наслідки. На сьогодні в Білорусі відбувається спроба революції. Гіпотетично вона містить ризики, якщо, грубо кажучи, буде велика війна з мільйонами біженців.

Але, на думку П. Кухти, такий перебіг подій малоімовірний, тому великих наслідків для економіки очікувати не варто, а політичні ризики є. «Якщо буде конфлікт і російська інтервенція, то це вже створює новий канал впливу – політичний і геополітичний для нас. Я говорю про наслідки вкрай негативного сценарію розвитку подій», – зазначив П. Кухта.

Радник Президента України О. Устенко також вважає, що Білорусь є важливим торговельним партнером України й за останні шість років торгівля між нашими країнами нарощувалася активно. Для цього є кілька причин: частина потоків, які йшли з Росії, почали йти через Білорусь. Крім того, частина потоків, які йшли в Росію, пішли на Білорусь. «Мінськ – важливий партнер Києва, і будь-які зрушення в його економіці можуть на нас позначатися. Може падати обсяг нашого експорту в Білорусь, якщо в них ситуація погіршиться», – зазначив О. Устенко.

Натомість аналітик TeleTrade С. Родлер переконаний, що вплив подій у Білорусі на Україну є вкрай обмеженим попри досить сильні торговельні зв'язки. Білорусь експортує в Україну товарів на 4 млрд дол. та імпортує на майже 1,7 млрд дол. Переважно Мінськ займається перепродажем російської продукції завдяки перевагам зони вільної торгівлі з РФ. Наприклад, це паливо, на яке припадає близько 40 % українського ринку, вугілля – близько 90 % усього ринку або азотні добрива, що використовуються в аграрному секторі. «Навряд чи ситуація може серйозно змінитися: в умовах пандемії ніхто не готовий йти на різкі зміни. Крім того, у Білорусі нині відбуваються часткові страйки, що ускладнює відновлення економіки. Тож Мінськ налаштований зберегти товарообіг з Україною, який зростав приблизно на 10 % щороку. Мабуть, єдиним ризиком є відповідні дії на українські санкції: Лукашенко – досить чутлива людина, яка цілком здатна тимчасово припинити експорт важливої для України продукції. Утім, не вважаю, що це триватиме достатньо довго для того, щоб Україна відчула негативний ефект», – наголосив С. Родлер.

Щоправда, ситуація лише ускладнюється. Спрогнозувати перебіг подій досить складно. Як інформують ЗМІ, ситуація різко ускладниться у випадку відкритого втручання Росії в білоруські події. Зокрема, естонська Служба зовнішньої розвідки оприлюднила річний звіт, у якому йдеться про зростання ймовірності нападу російських військ на Україну та країни Балтії через територію Білорусі. «Якщо Росія побачить, що протестувальники близькі до перемоги, тоді ми не можемо виключити військове втручання Росії, оскільки

Республіка Білорусь надзвичайно важлива для Росії в стратегічному плані (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/02/26/7284770>. 2021. 26.02).

За даними естонської розвідки, унаслідок політичної кризи 2020 р. Білорусь стала військовим округом Росії, і на сьогодні цей «білоруський військовий округ» становить безпосередню загрозу для своїх найближчих сусідів з НАТО.

Для О. Лукашенка важливим партнером є В. Путін, який готовий надати допомогу, але просто так він нічого не робить. Проте невідомо, що саме О. Лукашенко готовий запропонувати. Зустріч В. Путіна та О. Лукашенка 22 лютого не дала відповіді на такі запитання. Вони про щось домовляються. Як зазначив О. Лукашенко під час зустрічі з В. Путіним, урядам Білорусі та Росії залишилося доопрацювати шість-сім «дорожніх інтеграційних карт» із 33 передбачених домовленостями. «Ми, по-моєму, 33 напрями окреслили – ці “дорожні карти”, які напрацювали. Ми домовилися про те, що ми їх модернізуємо, оновимо. Уряди дуже багато зробили, вони оновили формат» (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/02/22/7284302>. 2021. 22.02).

На думку спостерігачів, О. Лукашенко вимушений іти на поступки В. Путіну. Жорстко придушивши вуличний протест, Лукашенко одночасно проявив готовність до повернення теми «дорожніх карт поглибленої інтеграції». При цьому сам він уточнив, що тепер це буде називатися по-іншому, оскільки «ребрендинг провели». І це зрозуміло. Щоб не було приводів для пожвавлення протесту в Білорусі, замість інтеграції використовуватимуть «стратегічне партнерство». Але суть залишиться незмінною – м'яке поглинання при збереженні зовнішніх атрибутів незалежності.

О. Лукашенко не погоджується з тим, що Білорусь втратить самостійність після підписання чергових угод з Росією. Разом з тим він заявив, що не проти розмістити на території країни російські літаки, а також має намір продовжити співпрацю у військовій сфері з РФ. «Дайте нам ці літаки. Але на цих літаках, як тоді, повинні літати росіяни і білоруси разом. А баз досить, їх не треба створювати, навіщо гроші даремно витратити... Краще купити або побудувати нові літаки для цього», – зазначив О. Лукашенко (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/03/3/7285333>. 2021. 3.03).

За його словами, така ідея не знайшла «відторгнення» в президента Росії В. Путіна. «Звичайно, якщо вони зможуть базуватися на наших базах і наші хлопці будуть літати разом з росіянами, природно, треба просити тоді й озброєння до цих літаків. І до того ж найсучасніша зброя має бути. Ми не ведемо мову про ядерні боєголовки. Ми ведемо мову про звичайну зброю», – наголосив О. Лукашенко.

Він нагадав, що в Білорусі в 2014 р. під час проведення Чемпіонату світу з хокею був досвід, коли російські літаки прибули до Білорусі для несення спільного чергування з участю льотчиків обох країн. О. Лукашенко вважає, що і в подальшому можна використовувати цей досвід.

Щодо військової сфери Білорусь і Росія мають намір і далі діяти в рамках спільного угруповання військ. При цьому О. Лукашенко відзначив, що російська армія – одна з найсильніших у світі, і білоруським військовослужбовцям було непогано переймати передові методики ведення бойових дій, освоювати новітнє озброєння разом з російськими військовими.

О. Лукашенко намагається зберегти владу й затягує остаточне розв'язання проблеми. Він не готовий іти на поступки опозиції, але і не готовий до «поглинання» Білорусі Росією. Імовірно, для цього він оголосив про зміни до білоруської Конституції.

Він заявив, що конституційну реформу буде розроблено до кінця 2021 р., після чого буде винесено на загальнонаціональний референдум. У відповідь на питання про терміни референдуму О. Лукашенко заявив, що про це буде оголошено на Всебілоруських народних зборах. Він не конкретизував, що принципово нового з'явиться в Конституції. «До кінця не сформовано основні пропозиції щодо зміни... я позначав деякі – про перерозподіл повноважень, про партійне будівництво. Це політичні питання, в економіці ми залишимо пропозицію, щоб у нас була соціально орієнтована держава», – заявив О. Лукашенко (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2021/01/10/7118347>. 2021. 10.01).

Щоправда, в опозиції не вірять у щирість намірів О. Лукашенка і відкидають ініціативу конституційної реформи як тактику, яку він використовує для затягування, щоб пережити протести на посаді. Опозиція закликала білорусів голосувати проти ймовірних поправок до Конституції, ініційованих діючою владою. На їхнє переконання, до виконання вимог протестувальників жодних дискусій про діалог і конституційну реформу бути не може.

Представники опозиції звертають увагу на те, що Конституція – це прояв політичної системи суспільства. Спочатку встановлюється демократія або диктатура, а потім в конституції віддзеркалюється ця конституційна система. Яку б Конституцію для сьогоденної Білорусі не ухвалювали, вона все одно залишиться диктатурою.

О. Ворошилов, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Коронавірус в Україні: третя хвиля?

На початку весни ситуація в Україні із захворюваністю на коронавірус істотно погіршилася. Кілька днів поспіль кількість нових випадків захворювання перевищувала 10 тис.

У зв'язку із цим Прем'єр-міністр Д. Шмигаль не виключав введення в Україні жорсткого карантину. «На жаль, треба констатувати, що почалася третя хвиля епідемії в Україні. Це цифри, статистика. Треба бути свідомими, розпочалася третя хвиля епідемії коронавірусу в Україні. Який у нас інструмент? Це адаптивний карантин. Ми бачимо, що червоний рівень і

такий жорсткий локдаун запроваджено в Івано-Франківській області. Так само Чернівецька область, Житомирська область, Вінницька область на підході. Закарпатська, Тернопільська і ще ряд областей, які сьогодні, за нашою термінологією, мають помаранчевий рівень», – зазначив Д. Шмигаль.

За його словами, коли більша частина областей буде в червоній зоні, то тоді доведеться запроваджувати жорсткий локдаун. «Дуже не хотілося б цього робити, але тут ще раз звернуся до свідомості громадян і скажу, що коронавірус нікуди не зник», – зазначив Прем'єр (URL: <https://bykvu.com/ua/bukvy/shmigal-ne-vikljuchaie-zhorstkij-karantin-na-tli-tretoi-hvili-koronavirusu>).

Треба зазначити, що МОЗ оновило перелік карантинних зон. Наразі в Україні немає жодного регіону із «зеленим» рівнем епідбезпеки, «червоний» рівень епідбезпеки отримали чотири регіони, а дев'ять потрапило до «помаранчевої» зони.

«Червоний» рівень:

- Житомирська область;
- Івано-Франківська область;
- Чернівецька область;
- Закарпатська область.

«Помаранчевий» рівень:

- Київ;
- Київська область;
- Вінницька область;
- Донецька область;
- Запорізька область;
- Львівська область;
- Миколаївська область;
- Сумська область;
- Тернопільська область;
- Хмельницька область.

«Жовтий» рівень:

- Волинська область;
- Дніпропетровська область;
- Кіровоградська область;
- Луганська область;
- Одеська область;
- Полтавська область;
- Рівненська область;
- Харківська область;
- Херсонська область;
- Черкаська область;
- Чернігівська область.

Під загрозою переходу до «червоної» зони опинилася Вінницька область – її показники становлять 118,3 на 100 тис. населення при нормі 60

(URL: <https://vseosvita.ua/news/moz-onovylo-perelik-karantynnykh-zon-kyiv-u-pomaranchevii-37657.html>).

Також Україна повідомила ВООЗ про «британський» штам коронавірусу, виявлений в Івано-Франківську. Про це під час брифінгу «Прогнози і аналіз ситуації з поширенням COVID-19 в Україні. Хід кампанії з вакцинації» повідомив заступник міністра охорони здоров'я, головний державний санітарний лікар В. Ляшко.

«4 березня Інститут епідеміології та інфекційних хвороб ім. Громашевського НАМН виявив два штами коронавірусу, що мутували, саме з генетичними характеристиками, які відповідають британському варіанту. Мутацію виявили в зразках, відібраних два тижні тому на території Івано-Франківська. Про це ми повідомили вже ВООЗ. Це свідчить про те, що на території України зафіксована циркуляція британського варіанта, який більш швидко передається від людини до людини. Підкреслюю, що, за наявними даними, британська мутація вірусу не впливає на ефективність вакцини Pfizer, AstraZeneca, тому ми спокійно продовжуємо вакцинацію саме тими вакцинами, які є у нас. Паралельно ми будемо проводити дослідження, оскільки вже з'являється інформація про ефективність вакцини до південно-африканського варіанта коронавірусу», – зазначив В. Ляшко.

Він додав, що нині досліджують ще 48 зразків, відібраних від тяжкохворих в Івано-Франківській області. Результати цього дослідження дадуть змогу, за словами В. Ляшка, встановити, наскільки широко ці мутації поширені в Україні.

В. Ляшко підкреслив, що поширеність різних штамів COVID-19 відрізняється в різних країнах. Наприклад, у Польщі серед усіх досліджень мутацій саме британський штам – це 9 %. Водночас у Данії, Великій Британії близько 40–45 % усіх мутацій становить саме британський варіант (URL: https://censor.net/ru/news/3251536/ukraina_soobshila_voz_o_britanskom_shtam_me_koronavirusa_v_ivanofrankovske_lyashko).

Незважаючи на певне зменшення кількості нових випадків захворювання на коронавірус в Україні порівняно з початком березня, держава входить до трійки лідерів Європи за приростом COVID-19 (разом з Італією та Польщею) (URL: <https://novosti-n.org/news/Ukrayna-vhodyt-v-trojku-lyderov-Evropi-po-pyrostu-COVID19-212075>).

Станом на 9 березня 2021 р. в Україні зафіксовано 3 тис. 261 новий випадок коронавірусної хвороби COVID-19. Зокрема, захворіло 160 дітей та 54 медпрацівники.

Після трьох днів вихідних добовий показник захворюваності традиційно знизився, уперше за два тижні він опустився нижче 4 тис. (22 лютого в Україні виявили 3 тис. 206 інфікованих, 23 лютого – 4 тис. 182, потім фіксувалося зростання захворюваності).

Також за минулу добу:

– госпіталізовано – 1 тис. 837 осіб;

– летальних випадків – 76;

- одужало – 975 осіб;
- здійснено тестувань за добу – 18 тис. 207.

За весь час пандемії в Україні:

- захворіло – 1 млн 410 тис. 061 особа;
- одужало – 1 млн 199 тис. 229 осіб;
- летальних випадків – 27 тис. 204;
- проведено ПЛР-тестувань – 7 млн 154 тис. 442 (URL: <https://rubryka.com/2021/03/09/v-ukrayini-za-dobu-pidtverdyly-3261-novyj-vypadok-covid-19>).

Водночас повідомляється, що в Україні від середини лютого 2021 р. почала зростати смертність унаслідок коронавірусу. В останні дні це зростання різко пришвидшилося. Швидкість збільшення смертності від COVID-19 в Україні трішки перевищила значення осінньої хвилі. І це не пов'язано із затримками оприлюднення статистики.

Учені Національної академії наук проаналізували епідемічну ситуацію в Україні за 23 лютого – 1 березня 2021 р. Дослідники зазначили, що затримки наповнення реєстру нині є мінімальними – як і для результатів тестування, так і для реєстрації смертей. Динаміка нових виявлень в Україні на цей момент є подібною до статистики Румунії та Польщі, ідеться в повідомленні.

Учені інформували, що загальна летальність нових випадків продовжує зростати та сягнула 2,8 %. За інформацією науковців, більшість пацієнтів з коронавірусом, які перебували на ШВЛ, померли.

Середня госпітальна летальність за весь період спостережень становила близько 15 %.

Летальність серед хворих, які перебували у відділеннях інтенсивної терапії, становить 76 %.

Летальність серед хворих, які перебували на апаратах штучної вентиляції легень (ШВЛ), – 89 % (URL: https://healthy.24tv.ua/ukrayini-rizko-priskorilasya-smertnist-vid-koronavirusu_n1557533).

У таких умовах 24 лютого в Україні нарешті стартувала вакцинація від коронавірусу препаратом Covishield, який виготовляють в Індії за ліцензією британських розробників – Оксфордського університету і AstraZeneca.

До першої хвилі вакцинації потрапили лікарі, задіяні в боротьбі з пандемією Covid-19, і військовослужбовці операції Об'єднаних сил на Донбасі.

Крім того, у пріоритеті на вакцинацію сьогодні є:

- працівники соціальної сфери;
- люди, які мешкають у закладах із надання тривалого догляду та підтримки, і працівники таких закладів;
- літні люди (60 і більше років);
- працівники важливих структур державної безпеки: ДСНС, Нацполіції, Нацгвардії, СБУ, ЗСУ, МВС;
- учителі та інші працівники сфери освіти;

- люди, які перебувають у місцях обмеження волі та/або слідчих ізоляторах, а також працівники цих установ;
- інші категорії населення та професійні групи, які входять до категорії ризику зараження COVID-19, яких не було включено до вищезазначених груп.

Також до цього списку належать і дорослі від 18 до 59 років із супутніми захворюваннями та високим ризиком виникнення ускладнень або настання смерті внаслідок COVID-19. Ідеться про:

- захворювання ендокринної системи;
- онкологічні захворювання;
- серцево-судинні захворювання;
- хронічні респіраторні захворювання;
- хронічні захворювання сечовидільної системи;
- хронічні захворювання нервової системи;
- хронічні захворювання органів кровотворення та крові (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/styler/poluchit-vaktsinu-pervym-spisok-prioritetov-1614680207.html>).

Серед перших щеплених – міністр охорони здоров'я М. Степанов і Президент В. Зеленський.

Станом на ранок 9 березня у країні було зроблено 19 тис. 118 щеплень, з них за попередню добу – 1 тис. 171. При цьому міністр охорони здоров'я України повідомляв, що до кінця першого тижня березня Україна почне робити по 10–11 тис. щеплень від коронавірусу щодня (URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/v-ukrajini-protses-vaktsinatsiji-vid-koronavirusu-jdene-za-planom-stepanov.html>).

Міністр охорони здоров'я М. Степанов очікує до літа значно підвищити темпи вакцинації від коронавірусу, а восени випустити препарат у вільний доступ. Про це він заявив в ефірі програми «Свобода слова» на телеканалі ICTV.

За його словами, уже до літа МОЗ хоче досягти позначки у 5–7 млн щеплень від коронавірусу за місяць. «На третьому-четвертому етапах наші потужності – це 5–7 млн вакцинацій на місяць... Виходячи з нашого графіка постачання вакцин – якщо він не буде зриватися, – ми плануємо влітку вийти на такі цифри», – поінформував М. Степанов.

Він також заявив, що, згідно з планом МОЗ, у листопаді 2021 р. усі охочі громадяни вже матимуть доступ до державної вакцинації. Водночас деталей щодо вакцинації приватним сектором М. Степанов не уточняв.

Проте раніше він заявляв, що держава регулює чергу на вакцинацію, яка проводиться державним коштом. Черга на вакцинацію від Covid-19 на комерційному ринку формується в інший спосіб, відповідно до бажання громадян вакцинуватися власним коштом.

У свою чергу головний державний санлікар В. Ляшко заявляв, що МОЗ готове викуповувати вакцину, яку приватні дистриб'ютори виводитимуть на ринок. Викуповуючи вакцину в дистриб'юторів, МОЗ робитиме безкоштовні

щеплення для українців. За його словами, для цього потрібно, щоб усі постачальники препарату виконували зобов'язання, відповідно до укладених договорів.

Хоча варто уточнити, що план вакцинації МОЗ раніше передбачав:

– вакцинацію 2,9 млн осіб у віці 70–79 років у червні–липні;

– вакцинацію 640 тис. співробітників структури державної безпеки в липні – серпні (URL: https://zaxid.net/stepanov_utochniv_termini_poyavi_vaktsini_vid_covid_19_u_vil_nomu_dostupi_n1515177).

Щодо темпів вакцинування, то, як вважає академік Національної академії наук, голова Комісії з біобезпеки та біологічного захисту при РНБО С. Комісаренко, Україні необхідно до кінця року вакцинувати від Covid 30 млн громадян, тобто по 100 тис. щодня. За його словами, якщо до кінця року не буде вакциновано 30 млн осіб, буде «дуже погано». «Справа в тому, що набувають дедалі більшого поширення варіанти вірусу, які будуть менш чутливими, а деякі, можливо, узагалі не чутливими до існуючих вакцин. Якщо ми потрапимо в цей проміжок часу, коли вже з'являться ці варіанти коронавірусу, то це буде дуже погано для нашого населення», – заявив С. Комісаренко.

Він підкреслив, що вакцинація – єдиний шлях до колективного імунітету. «Нам треба провести вакцинацію 30 млн осіб до кінця року, треба переконати людей, що вакцина є єдиним шляхом для вироблення колективного імунітету, що це єдиний шлях побороти інфекцію, зберегти здоров'я і життя», – зазначив академік (URL: <https://www.rupor.info/news/170663/100-tysyach-v-den-v-nan-podschitali-neobhodimye-tempy-vaktsinatsii-v-ukraine>).

Учені Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського» та Інституту епідеміології та інфекційних хвороб вважають, що темпи вакцинації в Україні занадто низькі, що може призвести до погіршення епідемічної ситуації. «Станом на 28 лютого 2021 р. в Україні вакциновано близько 3 тис. 140 осіб, переважно медичних працівників. За умови продовження таких низьких темпів вакцинації потрібно буде майже вісім місяців, щоб реалізувати 250 тис. доз вакцини для першого щеплення. З огляду на те, що термін придатності вакцини Covishield становить шість місяців, виникає необхідність перегляду плану вакцинації, затвердженого Міністерством охорони здоров'я України... Доцільно зробити вакцинацію доступною, переважно безкоштовною, для бажаючих вакцинуватися, щоб максимально ефективно вплинути на зниження епідемічних загроз у країні», – ідеться в повідомленні.

Фахівці зазначають, що динаміка адаптації суспільства до хвороби за останній місяць погіршилася майже у п'ять разів, бо коефіцієнт адаптації КА (t) зріс з 0,8 до 4 %.

Учені попереджають, що в найближчому майбутньому без прийняття запобіжних заходів можливе значне погіршення епідемічної ситуації в країні.

До того ж, як ідеться в повідомленні, спостерігається висока невизначеність українців з приводу доцільності щеплення вакциною Covishield (від 56 до 92 %) (URL: <https://newsyou.info/uchenye-vystupayut-za-uskorenje-vakcinacii-v-ukraine>).

Щодо планів постачання вакцин в Україну, то Міжнародна глобальна ініціатива COVAX уже до кінця травня має передати Україні понад 1,7 млн доз вакцини проти Covid-19 спільного виробництва шведсько-британської компанії AstraZeneca та дослідників з Оксфордського університету. Про це повідомила пресслужба ЮНІСЕФ.

Також Україна зможе отримати 117 тис. доз вакцин від Pfizer/BioNTech. Цього препарату в першому раунді постачання вакцини не буде, хоча раніше у ЮНІСЕФ зазначали, що його можуть передати наприкінці лютого або на початку березня.

Так, на першому етапі розповсюдження вакцини через COVAX препарати отримають 142 країни. До травня планують розподілити 237 млн доз вакцин AstraZeneca та 1,2 млн доз вакцин Pfizer.

Нагадаємо, усього в межах співпраці з Фондом глобального доступу до вакцин проти коронавірусу (COVAX) Україна зможе безплатно отримати 16 млн доз вакцини проти Covid-19 (тобто для 8 млн населення) (URL: https://zaxid.net/do_kintsya_travnja_covax_peredast_ukrayini_ponad_17 mln_bezkoshtovnih_doz_vaktsini_n1515233).

Що ж стосується появи вакцин від коронавірусу на комерційному ринку, то, на думку міністра охорони здоров'я України М. Степанова, це станеться не раніше літа – осені 2021 р. «Я впевнений, що на комерційному ринку, виходячи з наших переговорів із виробниками, раніше літа – осені вакцини просто не з'являться. Усі виробники законтрактовані до кінця року тільки з урядами, у них не вистачає потужностей катастрофічно, всюди зриваються поставки», – повідомив глава МОЗ.

Водночас глава Асоціації анестезіологів України професор С. Дубров спростував чутки про те, що в приватних клініках можна за гроші отримати вакцину від Covid-19. «Зараз в жодній приватній медустанові немає й не може бути вакцини від Covid-19. Вакцинуватися в приватних клініках або підпільно Pfizer нереально, тому що жодна приватна компанія не може купити вакцину в жодного виробника», – повідомив він (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/vakcinaciya-v-ukrajini-na-platniy-osnovi-stane-dostupna-vlitku-voseni-novini-ukrajini-50145860.html>).

З іншого боку, значна частина населення України, як і багатьох пострадянських республік, традиційно насторожено ставиться до вакцин, побоюючись побічних ефектів від неякісних ліків. «У Чернігові тільки 87 з 280 лікарів погодилися на вакцинацію», – повідомив секретар міської ради Чернігова на сторінці у фейсбуці (URL: https://enovosty.com/news_society/full/103-v-ukraine-vybrasyvayut-vakciny-ot-covid-19-reuters).

Президент Асоціації анестезіологів, лікар-експерт Міністерства охорони здоров'я, професор С. Дубров пояснив причини, через які лікарі не поспішають вакцинуватися від коронавірусу. За його словами, серед головних причин – сумніви щодо безпеки і вивченості вакцин, велика кількість перехворілих на Covid-19.

С. Дубров зазначив, що частина експертів з тих, хто в цілому виступає за вакцинацію, говорять, що в Україну нібито завезли несертифікований препарат. «При цьому в Державній службі України з лікарських засобів та контролю за наркотиками стверджують, що препарат пройшов експертизу і з ним усе добре», – зазначає лікар.

Також він зазначив, що, незважаючи на велику кількість перехворілих, через три місяці людина ризикує заразитися знову, а через півроку в більшості випадків захист пропадає. На думку МОЗ та експертів по всьому світі, імунітет від вакцини сильніший, ніж від перенесеної інфекції.

«З боку різних експертів, у ЗМІ була інформація, що нібито півроку після хвороби можна робити цю процедуру. Це не так. У наших рекомендаціях від МОЗ зазначено, що після хвороби можна відкласти вакцинацію на півроку, з огляду на дефіцит вакцин. Але якщо хтось бажає отримати щеплення – будь ласка», – пояснив С. Дубров.

У свою чергу міністр охорони здоров'я М. Степанов називає фейком інформацію, що медпрацівники не хочуть вакцинуватися. За його словами, ті, хто відмовляється від щеплення, уже перехворіли на Covid-19 і «просто хочуть отримати захист трішечки пізніше». Ці медики вакцинуються через місяць-два, стверджує М. Степанов (URL: <https://ua.news/ua/v-moz-royasnilirochemu-vrachi-opasayutsya-covid-privivok>). Загалом же прогнозується, що весь процес вакцинації в Україні займе щонайменше два роки.

Отже, попри всі перестороги й неоднозначні оцінки діяльності уряду, що лунали останні місяці, вакцинація в Україні почалася. Звісно, темпи на сьогодні важко вважати задовільними, але, враховуючи певну інерцію суспільства й доволі активні противакцинальні інформаційні кампанії, які спостерігалися в Україні і світі протягом останніх десятиліть, це й не дивно. Проте експерти зауважують, що іншого виходу, крім масової вакцинації населення, не існує. Крім того, вплив на популяризацію вакцинації вірогідно матимуть й обмеження щодо закордонних подорожей, введення паспортів вакцинації у Європі тощо.

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Перспективи «Кримської платформи» в наближенні деокупації Криму: думки експертів

Наприкінці лютого в українському політичному, експертному та медіасередовищі вкотре актуалізувалася тема повернення анексованого Росією Криму. Приводом для цього стало відзначення 26 лютого дня

Кримського спротиву російській окупації. Це пам'ятна дата річниці проведення у 2014 р. мітингу кримських татар та українців у Сімферополі на підтримку територіальної цілісності України. Далі, після невизнаного світом «референдуму» про статус півострова, В. Путін оголосив про «приєднання» Криму до Росії. Окупація Криму Росією за допомогою армії стала чи не єдиним випадком у поствоєнній Європі, коли в мирний час одна держава анексувала частину території іншої незалежної держави, тим самим грубо порушивши всі існуючі міжнародні та міжурядові угоди.

Протягом семи років окупації українська влада систематично намагається знайти механізми, що змусять Росію залишити Крим та дадуть змогу повернути півострів до складу України. Зусилля зосереджено переважно на формуванні та підтримці консолідованої позиції світової спільноти щодо невизнання російської анексії Криму, використовуючи платформи міжнародних організацій – Генеральної асамблеї ООН, ПАРЄ, ОБСЄ, а також лобіюванні міжнародних санкцій щодо РФ, а також запровадженні власних обмежувальних заходів щодо ситуації на Донбасі. Крім того, Україна постійно говорить про реальний стан речей в окупованому Криму, інформуючи про порушення прав і свобод на території півострова, витіснення українців і кримських татар, яких піддають політичним репресіям, масове переселення з Росії до Криму корінних росіян, насильницьку паспортизацію та примус до отримання російського громадянства, пропаганду, переслідування громадських активістів, незалежних ЗМІ тощо.

Наразі Україна домоглася засудження світовою спільнотою таких фактів, як заборона незаконного призову до армії Збройних сил Росії, обмеження викладання українською мовою в навчальних закладах Криму, переслідування громадських та релігійних активістів на окупованій території, застосування законодавства Російської Федерації на фактичній території України. Нині всі прогресивні країни про це говорять, засуджують дії Росії та щопівроку подовжують санкції, запроваджені у 2014 р.

Водночас перспективи повернення півострова поки що не набули скільки-небудь реальних обрисів. Росія категорично відмовляється вести будь-які переговори із цього приводу. «Проблеми Криму не існує та не може існувати в рамках відносин Росії з будь-якими країнами», – зазначив пресекретар російського президента Д. Песков. До того ж Кремль намагається показати, що міжнародні санкції не чинять жодного впливу на російську економіку, та пропонує Заходу повернутися до звичної співпраці. Якщо з приводу деокупації частин Луганської та Донецької областей Росія погодилася долучитися до переговорів у Мінську й на рівні нормандського формату, то з приводу Криму досі жодних переговорних майданчиків створено не було.

Утім, певні зрушення у цьому напрямі все ж відбуваються. Президент України В. Зеленський 23 вересня 2020 р. під час дебатів на 75-й сесії Генеральної асамблеї ООН представив концепцію Кримської платформи та

запропонував міжнародним партнерам приєднатися до цієї ініціативи, щоб об'єднати зусилля для деокупації Криму. Під час саміту Україна – ЄС 6 жовтня Євросоюз підтвердив готовність до такої ініціативи. Нині Україна проводить узгодження цього питання на рівні національних урядів країн ЄС (URL: <https://www.dw.com/uk/yaki-shansy-na-uspikh-u-krymskoi-platformy-zelenskoho/a-55351005>).

Заснування «Кримської платформи» підтримав також Європейський парламент, який закликав високопосадовців Євросоюзу та держави – члени ЄС надати цій ініціативі всю необхідну підтримку. Про це йдеться в резолюції Європейського парламенту від 11 лютого 2021 р. про імплементацію Угоди про асоціацію ЄС із Україною.

«Європейський парламент підтверджує свій заклик щодо (створення) міжнародного формату переговорів для деокупації Кримського півострова за активної участі ЄС; закликає віцепрезидента Єврокомісії / Високого представника Євросоюзу та держави – члени ЄС надати всю необхідну підтримку в заснуванні міжнародної “Кримської платформи”, що забезпечуватиме координацію, формалізацію та систематизацію зусиль, спрямованих на відновлення територіальної цілісності України; вважає важливим залучити Меджліс кримськотатарського народу як єдиний міжнародно визнаний представницький орган кримських татар до діяльності цієї платформи», – зазначається в документі (URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/stvorennja-krimskoj-platformi-pidtrimali-v-jevroparlamentu.html>).

В. Зеленський 26 лютого 2021 р. підписав указ про заходи, спрямовані на деокупацію та реінтеграцію Криму в Україну. Одним з доручень уряду в рамках указу є організація та запуск «Кримської платформи», перший саміт якої заплановано на серпень цього року. Оргкомітет саміту очолить міністр закордонних справ Д. Кулеба. Також Президент дав доручення уряду та секретарю РНБО щодо цієї платформи.

«Кримська платформа» – це новий консультативний та координаційний формат, ініційований Україною з метою підвищення ефективності міжнародного реагування на окупацію Криму, відповіді зростаючим безпековим викликам, посилення міжнародного тиску на Росію, запобігання подальшим порушенням прав людини та захисту жертв окупаційного режиму, а також досягнення головної мети – деокупації Криму та повернення його Україні.

На важливості підписання Президентом України указу про запуск «Кримської платформи» наголосив глава Офісу Президента України А. Єрмак, зазначивши, що вона дасть змогу об'єднати зусилля українських дипломатів з міжнародними партнерами. «Цей майданчик стане першим важливим кроком на шляху Криму додому. Він об'єднає зусилля наших дипломатів з міжнародними партнерами. Разом ми захищатимемо права наших громадян усіх національностей і знайдемо необхідні інструменти та шляхи для повернення Криму. Ми нікому не дамо забути про анексію нашого

півострова і стерти її з міжнародного порядку денного», – написав А. Єрмак на своїй сторінці у фейсбуці.

Постійний представник Президента України в АРК А. Кориневич наголосив, що підписаний 26 лютого 2021 р. Указ Президента України «Про окремі заходи, спрямовані на деокупацію та реінтеграцію тимчасово окупованої території АР Крим та міста Севастополя» є дуже потужним сигналом нашим міжнародним партнерам, що зусилля з деокупації Криму є одним з пріоритетів внутрішньої державної політики України (URL: <https://mfa.gov.ua/news/v-mzs-obgovorili-derzhavnu-politiku-deokupaciyi-krimu>).

Підтримку ідеї створення «Кримської платформи» як майданчика, на якому опрацьовуватимуться і втілюватимуться конкретні кроки та механізми для відновлення територіальної цілісності України, висловив голова Меджлісу кримськотатарського народу Р. Чубаров. На його думку, «деокупації Криму має передувати прийняття відповідних законів України, що нададуть чітке уявлення про майбутнє Криму як невід’ємної частини України, гарантії збереження і розвитку його корінного кримськотатарського народу».

Обговоренню формату та основних завдань діяльності міжнародної експертної мережі «Кримської платформи» було присвячено зустріч першої заступниці міністра закордонних справ України Е. Джапарової з ініціативною групою експертів кримського напрямку. «Роль експертного середовища в діяльності “Кримської платформи” ми бачимо ключовою та надзвичайно важливою: це і експертно-аналітична робота, і підтримка державних ініціатив з деокупації, а також активна експертна дипломатія. МЗС України, зі свого боку, готове надавати всіляке сприяння розвитку цієї ініціативи», – зазначила Е. Джапарова (URL: <https://mfa.gov.ua/news/emine-dzhaparova-provela-zustrich-z-iniciativnoyu-grupoju-ekspertiv-krimskogo-napryamku>).

Ініціативна група поінформувала, що опрацьовує календарний план пріоритетних досліджень та заходів, які, зокрема, включають проведення напередодні саміту «Кримської платформи», а також заходів експертної дипломатії в ряді європейських країн і в США.

Під час онлайн-брифінгу для делегацій держав – учасниць Організації з безпеки і співробітництва у Європі (ОБСЄ) Е. Джапарова представила мету, структуру й плани роботи «Кримської платформи» (URL: <https://mfa.gov.ua/news/emine-dzhaparova-prezentovala-krimsku-platformu-v-obsye>). Зокрема, вона зазначила, що «Кримська платформа» вестиме свою роботу в п’яти ключових напрямках:

- політика невизнання спроби анексії Криму Росією;
- розширення й посилення міжнародних санкцій проти Росії;
- міжнародна безпека;
- права людини;
- вплив окупації на економіку та екологію.

Е. Джапарова висловила надію, що діяльність платформи в кооперації з міжнародними партнерами наблизить момент деокупації Криму. «Важливо

розуміти, що звільнення Криму від російської окупації – це не тільки питання справедливості. Це один з ключових чинників відновлення стабільності світового порядку й захисту спільних цінностей, які становлять фундамент для розвитку людства», – зазначила вона (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/04/novyna/polityka/mzs-oholosyly-napryamku-roboty-krymskoji-platformy>).

Е. Джапарова закликала членів ОБСЄ взяти участь у запланованому на серпень 2021 р. першому саміті платформи. «Дуже важливо спільно шукати відповіді на весь комплекс наслідків тимчасової окупації Криму і тримати цю проблему в постійному полі зору міжнародної спільноти», – зазначила вона.

На саміті «Кримської платформи» 23 серпня планується затвердження документа «Кримська хартія», що засуджує політику Російської Федерації стосовно Автономної Республіки Крим, заявила Е. Джапарова. «Ключовою подією, яка запустить “Кримську платформу”, стане саміт 23 серпня. Ухвалюватиметься великий документ політичного характеру – “Кримська хартія”, який фактично зафіксує політику тиску, засудження злочинів Російської Федерації. Це буде кодифікацією політики невизнання дій Росії», – заявила Е. Джапарова під час телемарафону до Дня спротиву окупації АРК на телеканалі «Дім» (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/01/novyna/polityka/ukrayina-prezentovala-obsye-krymsku-platformu>).

«Кінцева мета для нас – деокупація Криму», – наголосила перша заступниця глави МЗС. Вона додала, що «мети деокупації Криму неможливо буде досягти, якщо не підтримувати цю тематику і у внутрішньоукраїнському порядку денному, і на міжнародній арені». Безпосередньо в структурі «Кримської платформи», за її словами, передбачається, що вона діятиме на кількох рівнях: глав держав та урядів; міністрів закордонних справ; у вимірі міжпарламентського співробітництва; у форматі експертної мережі.

У свою чергу постійний представник Президента в АРК Крим А. Кориневич вважає, що однією з найважливіших цілей «Кримської платформи» є розмова з міжнародними партнерами в широкому контексті. «Не секрет, що на міжнародних майданчиках ми говоримо про Крим здебільшого щодо порушення прав людини. Ми розуміємо всю важливість цього питання, але “Кримська платформа” має охоплювати й інші питання – екологію, культуру, безпеку, а також питання санкцій, питання Чорноморського басейну та політику невизнання. Ми сподіваємося, що весь цей широкий спектр питань стане доступним для нас і для обговорення на “Кримській платформі”», – зазначив він. А. Кориневич також додав, що «з міжнародними партнерами потрібно розмовляти не в контексті окупації Криму, а в контексті спротиву окупації» (URL: <https://gordonua.com/ukr/news/crimea/samit-krimskoj-platformi-projde-23-serpnja-na-nomu-vizmut-krimsku-hartiju-dzhaparova-1541639.html>).

Очікується, що на перший саміт «Кримської платформи» до Києва прийдуть глави держав та урядів тих країн, які висловлять бажання брати участь в обговоренні питань деокупації Криму. За словами Е. Джапарової, «Кримська платформа» не лише покликана підтримувати міжнародний консенсус невизнання анексії півострова Росією, а й буде майданчиком для обговорення санкцій і проблем, що з'явилися після подій 2014 р.: порушення прав людини та питання безпеки в Азовсько-Чорноморському регіоні й Східному Середземномор'ї.

Готовність взяти участь у саміті «Кримської платформи» вже висловив ряд країн, серед яких – Туреччина, США, Польща, Німеччина, Естонія, Велика Британія, Молдова, Канада, Словаччина, Австралія. Заступниця міністра закордонних справ зазначила, що запрошення для участі в саміті буде відправлено і в Москву.

У Росії заяви щодо «Кримської платформи» лунали задовго до того, як стала відома дата проведення саміту. У грудні минулого року речниця російського МЗС М. Захарова не виключала участі в цій ініціативі Москви, але за умови, що обговорюватимуться в тому числі постачання води та електроенергії на півострів. Водночас підконтрольний Росії глава Криму С. Аксьонов заявляв, що створення нового міжнародного майданчика не допоможе «повернути Крим», а Г. Мурадов, якого російська влада називає представником Криму при президенті Росії, заявив, що «намагання Києва організувати міжнародний майданчик з питання належності Криму продиктовані бажанням “розігріти” тему, яка вже не є актуальною в сьогоднішній світовій політиці». Г. Мурадов при цьому апелював до російського законодавства, яке захищає територіальну цілісність Росії, не згадавши, що анексія півострова не визнана значною більшістю країн світу (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/militaryzacija-krymu-krymska-platforma/31091650.html>).

Нині ж, як заявив міністр закордонних справ України Д. Кулеба, паралельно з позитивною динамікою щодо залучення дедалі більшого кола країн до участі в «Кримській платформі», спостерігаються зусилля РФ з її дискредитації та запобігання участі в саміті тих чи інших держав. «Чим більш позитивною є реакція партнерів, тим більше ми фіксуємо зусиль Російської Федерації з дискредитації “Кримської платформи” і із запобігання участі в саміті тих чи інших держав. Шалений спротив Росії вже спостерігається! Дві мети – дискредитація самої ідеї і запобігання участі лідерів у саміті», – зазначив Д. Кулеба (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-krymska-platforma-samit/31090336.html>).

Поки найбільш відкрито про підтримку цілей «Кримської платформи» висловилася Туреччина. Під час недавнього офіційного візиту до Києва міністр закордонних справ М. Чавушоглу зазначив, що Анкара підтримує повну деокупацію півострова, а В. Зеленський заявив, що Україна й Туреччина можуть змінити ситуацію в Криму та на Чорному морі «на свою користь».

Те, чому ситуація з Кримом зближує Анкару й Київ, пояснює співробітник Інституту міжнародних досліджень Карлового університету в Празі Я. Шир. Він підкреслює, що в Туреччині є особливі інтереси не тільки стосовно Росії, а й стосовно всього Азовсько-Чорноморського регіону. Анексія Криму Росією та його активна мілітаризація спричинили значний зсув балансу сил у регіоні на шкоду інтересам Туреччини. І це, звичайно, момент, який Анкару не особливо влаштовує, тому цілком зрозуміло, що вона зацікавлена в будь-яких міжнародних справах, де вона може відстоювати свою позицію, а надто в «Кримській платформі», яка буде переговорним майданчиком для вирішення питань, пов'язаних із Кримом (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/militaryzacija-krymu-krymska-platforma/31091650.html>).

Я. Шир вважає, що головним важелем тиску на Росію в питанні Криму є міжнародна увага до проблеми, яка, починаючи з 2014 р., заважає Росії закріпити новий статус-кво, що склався в результаті збройної агресії проти України. Створювана нині «Кримська платформа» важлива, за словами експерта, тому, що Крим не входить до порядку денного інших переговорних форматів, зокрема нормандського, який покликаний сприяти врегулюванню конфлікту на Сході України. Дуже важливо, щоб існував окремий майданчик для Криму, крім майданчика для Східної України, бо, якби ці дві проблеми було включено в один комплект переговорів, то було б ясно, що за поступки на одному напрямі довелось б платити поступками на іншому, переконаний Я. Шир.

Утім, зауважує експерт, крім міжнародної уваги, є й інші інструменти, які могли б вплинути на ситуацію з Кримом, зокрема правові. У цьому напрямі стався великий зсув з кінця минулого року, коли Міжнародний кримінальний суд завершив попереднє вивчення ситуації в Кримі та на Сході України і відкрив провадження щодо міжнародних злочинів, які, імовірно, вчинено в Кримі й на частині Донбасу, непідконтрольній Києву. У плані Криму це стосується воєнних злочинів, злочинів проти людяності. Тобто потрібно залучити правові інструменти, які наявні і які доступні зацікавленим сторонам. І, звичайно, важливу роль відіграють міжнародні санкції, які підвищують ціну, що її Росія платить за свої протиправні дії.

У цьому зв'язку доречною виглядає пропозиція Президента України В. Зеленського до Європейському Союзу запровадити нові санкції за порушення прав людини в окупованому Кримі. Про це він зазначив на пресконференції з головою Європейської ради Ш. Мішелем, який нещодавно перебував у Києві з візитом.

«Нещодавно Європейський Союз схвалив новий санкційний режим за порушення прав людини. У зв'язку з цим я запропонував запровадити такі ж санкції щодо тих, хто чинить свавілля на окупованому півострові Крим. Це могло б стати потужним внеском Брюсселю в діяльність “Кримської платформи”», – зазначив Президент України (URL: https://lb.ua/news/2021/03/03/479061_zelenskiy_zaproponuvav_ies.html).

Ініціативу України зі створення платформи для деокупації Криму підтримують Сполучені Штати Америки, про що заявив державний секретар США Е. Блінкен. «США вітають нову ініціативу України “Кримська платформа” та сподіваються на продовження співпраці з Україною і нашими союзниками й партнерами для припинення окупації Росією Кримського півострова та її агресії на Сході України», – ідеться в заяві держсекретаря США (URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/politics/gossekreterar-ssha-vyrazil-podderzhku-krymskoj-platfome-26022021-417057>).

З нагоди Дня спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, який відзначали в Україні 26 лютого, заяву щодо підтримки американською владою України й невизнання приєднання Криму до Росії зробив президент США Д. Байден. «Сполучені Штати продовжують підтримувати Україну та її союзників і партнерів і сьогодні, як і із самого початку цього конфлікту. У цю похмуру річницю ми знову підтверджуємо просту істину: Крим – це Україна», – заявив Д. Байден. Він додав, що США не визнали й ніколи не визнають анексії півострова Росією та будуть разом з Україною виступати проти агресивних дій Росії (URL: <https://hromadske.ua/posts/bajden-zayaviv-sho-ssha-nikoli-ne-viznayut-priyednannya-krimu-do-rosiyi>).

Лідер кримськотатарського народу нардеп від «Євросолідарності» М. Джемільєв вважає дуже ймовірною участь президента США Д. Байдена в міжнародному саміті «Кримської платформи», запланованому на серпень цього року. «Ми покладаємо на це великі надії. Багато країн світу, у тому числі країни Ради Європи, США, уже висловили згоду на участь у “Кримській платформі”. Хоча я точно не можу сказати, чи будуть вони представлені 23 серпня цього року на саміті, але є дуже великі підстави сподіватися на те, що в тому числі та Д. Байден 23 числа буде тут. У всякому разі, над цією темою ми будемо дуже ретельно працювати», – зазначив М. Джемільєв.

За словами кримськотатарського лідера, він докладе максимум зусиль для залучення Д. Байдена до роботи платформи. Її створення М. Джемільєв оцінює як істотний крок на шляху до деокупації півострова (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/02/28/novyna/polityka/dzhemilyev-dopustyv-mozhlyvist-uchasti-bajdena-krymskij-platfomi>).

Рішення української влади щодо створення «Кримської платформи» привітав Світовий конгрес українців (СКУ), заявивши, що продовжуватиме залучати українців по всьому світу до підняття кримського питання серед міжнародної аудиторії. Президент СКУ П. Грод під час панельної дискусії «Кримська платформа: Дорожня карта деокупації» спільно з представництвом України при ЄС напередодні Дня спротиву російській окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополь наголосив, що під російською окупацією Крим перетворився на поліцейську державу, «чорну діру» в правах людини, що ускладнило відстеження будь-яких зловживань. Ситуація в Криму має наслідки далеко за його межами, адже

тактика, яка там застосовується, застосовується і в Росії, зокрема проти української громади.

П. Грод зазначив, що СКУ та українська діаспора є критично важливими для громадянського суспільства та підняття питання важливості щодо Криму серед міжнародної аудиторії. Він нагадав, що українські організації в партнерстві з українським урядом та кримсько-татарською спільнотою на світовому рівні започаткували та впровадили кампанії громадської дипломатії, покликані повідомляти про реалії окупованого Криму, а також боротися з російською дезінформацією у світі. «Ми ніколи не дамо світові забути про те, що Крим – це Україна», – резюмував голова СКУ (URL:

https://ukrrain.com/sku_privitali_stvorennya_uryadom_krimskoi_platformi.html).

Тим часом експерти висловлюють неоднозначні очікування щодо перспектив реалізації завдань, покладених на «Кримську платформу» загалом та її серпневого саміту зокрема. За словами представника Президента України в АРК в 2017–2018 рр. Б. Бабіна, наразі важко спрогнозувати рівень успішності заходу, запланованого на серпень, але впевнено можна сказати, що такі ініціативи є вірними. «Головне, аби це була не разова акція, а постійний процес. Треба постійно проводити відповідну політику, адже в нас є багато викликів. Ідеться й про протидію спробам агресора щодо визнання замаху анексії в третіх країнах, і про санкційну політику, роботу з нашими партнерами з тим, щоб санкції було збережено» (URL: <http://nrcu.gov.ua/news.html?newsID=95269>).

«Важливим виміром є й інші заходи: сьогодні підписано указ, і це добре, тому що, крім дипломатичних зусиль, є заходи, які нам треба зробити самостійно. Ініціативи, які анонсовані, не є таємницею. Уряд розробляє концепцію захисту кримськотатарської мови, анонсовано декілька різних законопроектів з питань конфлікту. Як на мене, найбільш перспективними з них є ті, що стосуються покарання колаборантів», – висловив свою думку Б. Бабін.

Принагідно експерт торкнувся й питання водопостачання в Криму, яке гостро постало перед владою півострова. «Політика мілітаризації Криму та штучного переселення громадян РФ, деструктивно впливає на економіку регіону. Там є проблеми з водопостачанням, водорозподілом. Можливо, до них додадуться ще проблеми енергетичного сектору, там зростає екологічна складова. Ми маємо реагувати на це комплексно».

Заступник директора Українського інституту А. Алієв висловив бачення того, яким чином Україна може повернути Крим. Він переконаний, що на сьогодні можливими є лише політичний та дипломатичний шляхи, натомість військовий – неприйнятний з огляду на чисельність регулярної армії і техніки, які Росія перекинула до Криму за сім років окупації, та знаючи, як за ці роки змінено етнічний та демографічний склад населення півострова.

«Кримських татар там до 15 %, ще декілька сотень тисяч проукраїнськи налаштованих людей. Це все треба розв'язувати через санкції, тиск, міжнародну підтримку України й Криму. Тому “Кримська платформа”, як на мене, є одним з важливих кроків до цього», – підсумував А. Алієв (URL: <http://nrcu.gov.ua/news.html?newsID=95269>).

Політолог Р. Бортнік вважає, що багато в чому створення такої платформи потенційно може мати позитивний ефект: актуалізація кримської проблематики в міжнародному інформаційному полі, залучення нових «друзів» України, можливість отримати допомогу у вигляді різних ресурсів і створення нових колективних інструментів тиску на РФ. Але, як зазначає Р. Бортнік, ми навряд чи побачимо реальні позитивні зміни завдяки Кримській платформі. «Ми прекрасно розуміємо, що навряд чи ця “Кримська платформа” в нинішній політичній ситуації приведе до якоїсь зміни ситуації де-факто відносно Криму. Росія відмовляється вести будь-який діалог щодо Криму, територія Криму залишається ізольованою від території України», – говорить експерт (URL: <https://life.znaj.ua/369941-krimska-platforma-navryadchi-prizvede-do-zmini-situaciji-shchodo-krimu-bortnik>).

Він вважає, що ця ситуація навряд чи зміниться, тим більше що Росія, напевно, відмовиться брати участь в роботі цієї платформи. Тому очікувати, що всі можливості для України все ж буде реалізовано, не доводиться. «Усі сторони в цій ситуації, перш за все з української сторони, зацікавлені в створенні нового інструменту тиску на РФ й актуалізації в принципі кримської проблематики, яка забувалася ці останні роки. Кримська платформа, неефективна на перший погляд, але все-таки небезпечна й проблемна для російських інтересів. Ініціатива, яка в цілому може бути досить продуктивною для нинішньої України», – говорить Р. Бортнік.

Європейські експерти, опитані DW, застерігають від надто високих очікувань від нового формату. Так, експертка з берлінського Фонду «Наука і політика» С. Стюарт переконана, що створення платформи з метою завершити окупацію, залучивши до цього Росію, на сьогодні не має жодних шансів на успіх. Натомість вона радить створити платформу без участі Росії та присвятити її обговоренню конкретних нагальних питань сьогодення – від забезпечення Криму питною водою до підтримки України в судових процесах проти Росії щодо Криму (URL: <https://www.dw.com/uk/yaki-shansyna-na-uspikh-u-krymskoi-platformy-zelenskoho/a-55351005>).

Зі скепсисом на сподівання Києва щодо деокупації півострова в найближчому майбутньому дивиться і Г. Грессель, старший науковий співробітник Європейської ради міжнародних відносин (ECFR). «Росія абсолютно не готова до діалогу – ані напряду з Україною, ані за посередництва міжнародних партнерів. І доки Путін при владі та живий, у цьому, імовірно, навряд чи щось зміниться. Адже це його єдина територіальна перемога та велика успішна війна, тож сподіватися на те, що він хоч на міліметр поступиться в цьому питанні, немає особливого сенсу», – переконаний експерт.

Створення «Кримської платформи» Г. Грессель вважає ймовірним принаймні за участі США та ЄС. Для Заходу вона могла б стати хорошою базою для подальшої послідовної реалізації політики невизнання анексії Криму Росією, зазначає він. Серед питань, якими б могла займатися така платформа, за словами Г. Гресселя, – актуалізація та поновлення списків осіб, установ та компаній, які потрапили під західні санкції у зв'язку з анексією Криму. Ідеться про «нових представників офіційних органів, які беруть участь в державному управлінні там, або ж фірми, які беруть участь в економічних операціях чи відбудові Криму, банки, які це уможливають». «Або ж складання списків російських культурних інституцій, музеїв, вторинних державних органів, які беруть участь у викраденні творів мистецтва та переміщенні об'єктів із Криму», – додає Г. Грессель, але уточнює: це не те, що обіцяє В. Зеленський, це не «вирішення кримського питання».

Політика невизнання різними державами анексії тієї чи іншої території не унікальна та вже мала в історії позитивні приклади, наголошує Г. Грессель. Найближчим для України прикладом він називає невизнання США анексії країн Балтії Радянським Союзом під час Другої світової війни. З розпадом СРСР у 1991 р. анексію було остаточно завершено.

Не було визнано міжнародною спільнотою і де-факто анексія Намібії Південною Африкою у 1960-х роках, яка тривала до 1990-х років. «Цей приклад мені видається найбільш позитивним, адже невизнання анексії мало дуже важкі наслідки для Південної Африки. У Намібії є поклади золота, алмазів та інших корисних копалин, які можна експортувати. Завдяки невизнанню анексії ПАР не отримала легальних шляхів експорту ресурсів звідти», – каже Г. Грессель.

Як Г. Грессель, так і С. Стюарт наголошують на тому, що привертати міжнародну увагу до питання Криму Україні варто, як і боротися за лояльність тамтешнього населення. С. Стюарт радить Києву подумати про інформаційні канали, за допомогою яких можна було б достукатися до кримчан. «Якщо ідеться про молодь, варто подумати, чи можливо щось зробити за допомогою соціальних медіа, як охопити їх через ці канали. Можна також забезпечувати інформаційними матеріалами людей, які звертаються до українських офіційних органів за документами, соціальною допомогою чи іншими речами», – зазначає вона.

Повернення Україною окупованих територій не є справою найближчого майбутнього, вважає представниця київського Центру громадянських свобод О. Матвійчук. Доводиться також констатувати, що чим довше Крим перебуватиме в складі Росії, тим більше він буде інтегрований у життя Російської Федерації – через розв'язання проблеми води, колонізацію півострова, виштовхування місцевого кримськотатарського населення. З цією думкою погоджується Г. Лин Олінг з Мічиганського університету, яка пояснює часткову підтримку кримчанами встановлення російської влади тим, «що вони відчули, що держава готова

звернути на них увагу, навіть якщо це була інша держава. Москва пообіцяла цим людям понад 5 млрд дол. на розвиток регіону» (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/donbas-krym-harvard/31094618.html>).

На думку Т. Булах з Національної фундації розвитку демократії (США), для того щоб Україна могла насправді допомогти людям, що опинилися в окупації, вона має стати по-справжньому демократичною та ефективною державою. Реінтеграція має бути не про території, а про людей, вважає дослідниця, яка проводила дослідження серед переселенців. Вона каже, що боротьба має бути не за їхній паспорт, а за права і свободи. «Тому хоча і важливо відновити контроль над територією, ключем для реінтеграції цих людей буде відновлення їхньої віри в те, що їхня держава може подбати про них», – вважає Т. Булах.

Український політик кримськотатарського походження, депутат Верховної Ради України від партії «Голос» Р. Умеров констатує, що Україна досі не має чіткого плану деокупації та реінтеграції окупованих регіонів. При цьому він наголошує, що план деокупації повинен враховувати інтереси корінного населення, яке висловилося за своє майбутнє в рамках Української держави.

Р. Умеров вважає, що держава повинна працювати в царині освіти й культури, бо це є ефективні та ненасильницькі способи інтеграції в наше суспільство. За його словами, частину цієї роботи Україна вже веде – виділяє квоти на навчання дітей з окупованих територій, створює спеціальні програми й платформи для дистанційного навчання українською та кримськотатарською мовами.

Також Україна, на його думку, могла б подбати про вакцинацію людей з окупованих територій, облаштувавши місця в Херсонській області та на підконтрольних Києву частинах Донбасу, куди могли б приїхати люди й отримати щеплення перевіреною та дієвою вакциною. На противагу Росії, яка, додає він, проводить щеплення вакциною, що не пройшла клінічних випробувань (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/donbas-krym-harvard/31094618.html>).

Загалом експерти одностайні в тому, що Україна має створити привабливий образ для жителів Криму й Донбасу, демонструючи економічний розвиток, можливість соціального захисту та мобільності у світі. Також Україна має створити альтернативні інформаційні канали для цих регіонів і змінити свої наративи таким чином, аби викликати в людей з окупованих територій відчуття своєї спорідненості з Україною й те, що вона готова про них подбати.

Наразі ж експерти констатують недостатню присутність кримської тематики в українському інформаційному полі порівняно з тематикою про Донбас. Під час брифінгу 3 березня експертів та представників влади у Пресцентрі Українського кризового медіацентру співзасновниця Нацплатформи «Діалог про мир та безпечну реінтеграцію» Ю. Тищенко констатувала, що в Україні не вистачає ні позитивної, ні негативної

інформації про Крим. «Коли проводили заміри стосовно контенту про Крим в українських ЗМІ, то Крим переважно висвітлювався у вигляді прогнозу погоди. І це не жарт... Контенту про Крим стає все менше і менше».

На думку С. Мокренюка, керівника аналітичного напрямку Регіонального центру прав людини, інформації про Крим стає все менше здебільшого через певну бездіяльність Кабміну в цьому напрямі. «Є дослідження ГО “Інститут масової інформації” щодо контенту про Крим, звідки він береться, що є джерелом. Лише у 9% випадків джерелом інформації про Крим були органи влади. Тобто 91% – це обговорення інформації з фейсбуку, телеграм-каналів», – поінформував С. Мокренюк (URL: <https://uacrisis.org/uk/shho-ukrayintsi-dumayut-pro-krym>).

Він наголосив, що для зміни ситуації нічого не треба, крім як виконувати закон і положення про кожен центральний орган виконавчої влади. «У положенні про Міністерство освіти і науки вказано, що воно має знати, що відбувається на українських територіях. Але ми не можемо побачити звіт Міносвіти про стан доступу дітей на окупованих територіях до української освіти. Ми не бачимо офіційної позиції держави щодо закриття українських класів. На сьогодні закриті всі українські класи в Криму. Така сама ситуація і з Міністерством екології, Міністерством охорони здоров'я. Законом визначено, що Кабмін зобов'язаний здійснювати моніторинг та оприлюднення такої інформації. Якби раз на квартал кожне міністерство надавало суспільству інформацію в межах своєї компетенції в обов'язку до однієї сторінки, ми б отримали багато фактичних даних для обговорення. І це було б підставою до того, щоб ми обговорювали доступ до освіти, порушення релігійних прав, стан екології. І це була б абсолютно інша дискусія, з іншим рівнем. А найважливіше – вона була б широка», – переконаний С. Мокренюк.

На думку Ю. Каздобіної, голови Української фундації безпекових студій, «нам треба розуміти, що держава не контролює інформаційний простір, вона конкурує з іншими гравцями в інформаційному просторі. І держава в цьому плані є слабкішою за деяких гравців. Натомість у нас дуже нереалістичні очікування щодо держави».

Цю тезу також підтримав І. Яременко, заступник міністра з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Він наголосив, що в державі не існує єдиної інформаційної політики на рівні, приміром, 50-х років минулого століття. «Інформаційний ринок широкий, і конкурувати державі з основними гравцями інформаційного ринку дуже важко. Здебільшого, на жаль, представники неурядового сектору є набагато впливовішими та оперативнішими на ринку інформації. Тому що органи державної влади проходять певну процедуру, ми доносимо офіційну позицію, наші меседжі мають бути абсолютно бездоганними. Звичайно, у цій ситуації страждає оперативність», – зазначив І. Яременко.

Якщо дивитися на ключові інформаційні комунікаційні канали чи можливості, то позитивом є створення телеканалу «Дом» на базі міжнародної платформи іномовлення, вважає І. Яременко. Разом з тим він погоджується з

висновком, що загальна стратегія та координація зусиль держави разом з громадськими організаціями та міжнародними партнерами мала б бути сильнішою (URL: <https://uacrisis.org/uk/shho-ukrayintsi-dumayut-pro-krym>).

Цікавими в цьому контексті є результати дослідження громадської думки під назвою «Сім років окупації Криму: що думає українське суспільство», проведеного Школою політичної аналітики НаУКМА в березні 2020 – січні 2021 р. Експерти НаУКМА вивчали ступінь обізнаності громадян України про ситуацію на окупованому півострові: яка інформація про Крим цікавить українців та з яких джерел вони її отримують. Опитування показало, що 46,6 % громадян споживають новини про Крим з телебачення, натомість Інтернет як джерело отримання інформації назвали майже вдвічі менше респондентів – 24,1 %, а соціальні мережі – лише 11,3 %. Майже п'ята частина всіх респондентів (19,5 %) не цікавиться кримським питанням взагалі (URL: <https://zmina.info/news/ukrayinczi-ne-czikavlyatsya-porushennyam-prav-krymchan-chomu>).

Найбільший інтерес українці виявили до військової політики Росії в Криму (32,3 %), політики України щодо півострова (27,5 %) та політичної ситуації в тимчасово окупованій автономній республіці (23,1 %). За словами соціологів, такі дані свідчать про те, що принаймні третина опитаних українців поінформована про використання Росією півострова як військової бази та усвідомлює небезпеку, яку становить така ситуація. Так само інтерес майже третини респондентів до державної політики України щодо Криму свідчить, що в українському суспільстві є запит на чіткі кроки української влади з реінтеграції півострова.

Водночас порушення прав людини в Криму цікавило 15 % опитаних, що близько до рівня інтересу до проблем кримськотатарського народу (14 %). Автори дослідження наголошують на необхідності більшої уваги ЗМІ до цих питань, щоб і українське суспільство, і світова спільнота мали чітке розуміння того, яким є окупаційний режим та наскільки «мирними» є його методи боротьби з незгодними.

Наукова директорка Школи політичної аналітики А. Осипчук зазначає, що держава погано комунікує в кримських темах. «Чудово, що є, до прикладу, стратегія розвитку кримськотатарської мови. Але цього не досить, якщо про це ніхто не знає. Я здивувалася, коли дізналася, що вже є підручники кримськотатарської мови рівня А1 та А2. Дізналася я про це зі сторінки японського дипломата в Україні. Це дивно, коли держава не артикулює та не анонсує таку інформацію. Якщо люди не бачать комунікації, відповідно вони оцінюють так, що держава нічого не робить, і на цьому легше політикам пропіаритися», – наголосила науковиця.

Також соціологічне дослідження показало, що 43,2 % українців не схвалює припинення іномовлення за кордоном (UATV), а 42,4 % – проти скорочення державного фінансування кримськотатарського каналу АТР. Соціологи також відзначають велику частку тих, хто не визначився з відповіддю на ці питання. Сукупно 46,8 % не мали сформованої думки щодо

закриття мовлення UATV, а 43,5 % – стосовно скорочення фінансування АТР. Така ситуація яскраво свідчить про непоінформованість людей із цих питань, відсутність широкої суспільної дискусії та недостатню комунікаційну роботу органів влади й профільних громадських організацій, зазначають автори дослідження (URL: <https://zmina.info/news/ukrayinczi-ne-czikavlyatsya-porushennyam-prav-krymchan-chomu>).

Разом з тим жителі окупованого Росією Криму майже позбавлені можливості отримувати об'єктивну інформацію про Україну, оскільки споживають лише російський інформаційний контент. За підсумками дослідження російських медіа Інститутом масової інформації, 15 % інформації про Крим у російських медіа виявилися антиукраїнською й антизахідною пропагандою. Для моніторингу було обрано п'ять новинних сайтів: «РИА Новости», «Лента.ру», «ТАСС», «Российская газета» та «RT.com». До вибірки ввійшли всі матеріали, що вийшли на цих сайтах у період із 16 до 20 лютого 2021 р. включно і в яких містилися згадки про окупований Крим. Усього за цей період дібрано 183 матеріали, у яких ішлося про півострів (URL: <https://detector.media/infospace/article/185349/2021-03-01-15-informatsii-pro-krym-u-rosiyskykh-media-vyuavylys-antiukrainskoju-propagandoyu-imi>).

Аналіз показав, що 34% згадок про Крим стосувалися ситуації з погодою та сильними снігопадами на півострові, унаслідок чого стався колапс із рухом «Кримським мостом». На другому місці за кількістю згадок – проблема з водопостачанням у Криму, на яку припало 16 % усіх матеріалів про Крим. Переважна більшість матеріалів на цю тему розповідала про «стабілізацію» з водопостачанням, російська влада роздавала обіцянки, що «проблем з водою в Криму не буде». Не обійшлося й без України: російські медіа активно поширювали фейки про те, що Україна має наміри «добудувати дамбу, яка перекриє подачу води до Криму». Поширювався термін «водна блокада», яку нібито планує запустити Україна цього року, і російські політики та посадовці коментували, чи запускатиме Росія у відповідь «газову блокаду» України.

На третьому місці за кількістю згадок (15 %) – антиукраїнська та антизахідна пропаганда. Зокрема, російську владу надзвичайно збурило заклик України до міжнародної спільноти запровадити нові санкції щодо Росії стосовно Криму. Окремо російські медіа критикували британський уряд, який дав Україні кошти на підтримку «кримських структур».

Уперше ліву частку пропаганди було скеровано на «історичний зв'язок» між Кримом і Росією. Просувалися тези про те, що Крим Україні «передали в 1954-му», що Україна сама «проміняла Крим» на західну підтримку. Плани України з повернення Криму активно висміювалися, зокрема їх називали «політичним цирком», «самообманом», «беззмістовними» та іншими епітетами.

Отже, зусилля України з повернення Криму отримали новий поштовх завдяки створенню «Кримської платформи», яка має стати майданчиком для

дискусії щодо деокупації Криму, допомогти консолідувати прагнення та ресурси міжнародної спільноти, об'єднати зусилля в цьому напрямі на міжурядовому, міжпарламентському й експертному рівнях. У рамках «Кримської платформи» передбачено також співпрацю з громадськістю, науковцями, залучення медійних, правових ресурсів тощо. Звичайно, це потребуватиме чітких скоординованих дій усіх зацікавлених інституцій та органів влади в рамках єдиної стратегії, яка нині формується. Поки експерти не надто оптимістичні щодо успіху на шляху деокупації Криму за посередництва «Кримської платформи» та і взагалі за нинішнього керівництва РФ, утім визнають цю ініціативу позитивною в контексті актуалізації теми тимчасово окупованого Криму й посилення голосів тих, хто невпинно відстоює український півострів – як у Криму, так і на материковій частині України, а також і за кордоном.

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

Під головуванням президента НАН України академіка А. Загороднього 3 березня 2021 р. у режимі відеоконференції відбулося чергове засідання Президії НАН України.

Під час засідання було заслухано дві доповіді.

Із доповіддю «Хвороба Альцгеймера: сучасні гіпотези патогенезу, перспективи розроблення новітніх методів ранньої діагностики та лікування» виступила завідувач відділу Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України доктор біологічних наук О. Лук'янець.

Вона поінформувала про природу цього захворювання, можливі причини його виникнення, симптоми, клінічні та нейропатологічні особливості. Особливу увагу доповідачка звернула на результати, отримані вченими інституту у вивченні клітинних та молекулярних механізмів виникнення та розвитку патологічних станів мозку, зокрема хвороби Альцгеймера.

Проведені науковцями дослідження дали змогу визначити механізми ушкодження мозку при моделюванні хвороби Альцгеймера на клітинному рівні та застосувати ці підходи для оцінювання нейропротекторної дії нових фармакологічних препаратів. Учені виявили високий нейропротекторний ефект препаратів мемантину, дантролену, а також наночастинок оксиду кремнію та антидіабетичних препаратів на основі росіглітазону, які в умовах моделювання хвороби Альцгеймера виявили виражені «антикальцієві» властивості й мають значні перспективи для терапевтичного застосування.

В обговоренні доповіді взяли участь керівник Відділу клінічної фізіології та патології нервової системи Інституту геронтології ім. Д. Ф. Чеботарьова НАМН України доктор медичних наук Н. Бачинська,

завідувач Лабораторії нейрофізіології, імунології та біохімії Інституту неврології, психіатрії та наркології НАМН України доктор біологічних наук О. Берченко, академіки НАН України С. Комісаренко, М. Веселовський та О. Кришталь, а також президент Національної академії медичних наук України академік НАМН України, член-кореспондент НАН України В. Цимбалюк.

Про результати виконання Цільової програми наукових досліджень НАН України «Мінерально-сировинна база України як основа безпеки держави» доповів голова Наукової ради програми академік НАН України В. Старостенко.

Програму було спрямовано на науково-методичну підтримку розвитку мінерально-сировинної бази України, протидії деградації геологічної галузі. Протягом 2016–2020 рр. за програмою виконано 27 проєктів та отримано ряд вагомих результатів.

Також була заслухана інформація про засідання Комісії з підготовки нової редакції Статуту НАН України. Проєкт нової редакції Статуту, схвалений комісією, буде опубліковано на офіційному сайті НАН України та винесено на громадське обговорення. Вже на початку квітня буде узагальнено результати громадського обговорення та підготовлено нову редакцію Статуту для розгляду Президією НАН України (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 3.03*).

Підписано нову Угоду про співробітництво між Національною академією наук України та Національним університетом «Полтавська політехніка ім. Ю. Кондратюка».

У будівлі Президії НАН України 1 березня 2021 р. відбулася зустріч президента Національної академії наук України академіка А. Загороднього та ректора Національного університету «Полтавська політехніка ім. Ю. Кондратюка» (далі – університет) В. Онищенка.

У зустрічі також взяли участь віцепрезидент НАН України академік В. Богданов, заступник голови Наглядової ради університету В. Стогній, член Наглядової ради університету академік А. Наумовець.

Тісна співпраця між НАН України та університетом розпочалася ще у 2007 р. з підписання президентом НАН України академіком Б. Патоном та ректором університету В. Онищенком угоди про співробітництво. За ці роки було проведено тринадцять спільних наукових конференцій, де обговорювалися практичні питання співробітництва та подальшого розвитку.

Нині 16 установ НАН України мають угоди та договори про співробітництво, спільну діяльність та наукову співпрацю з Полтавською політехнікою (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 3.03*).

COVID-19 (2019-nCoV): поширення, заходи запобігання та лікування

Огляд епідемічної ситуації в Україні за 23 лютого – 1 березня 2021 р. (РГ-38а)

За тиждень 23.02–1.03.2021 р. в Україні прискорюється зростання кількості нових зареєстрованих випадків. Швидкість зростання сягнула та незначно перевищила значення осінньої хвилі. Швидкість поширення можна приблизно оцінки як подвоєння кількості нових випадків протягом трьох тижнів. Значення репродуктивного числа сягнуло середньо-тижневого значення 1,27. Середня за останній тиждень кількість нових випадків становить 6 тис. 353 на добу. На 1.03.2021 р. маємо 3 тис. 470 нових одужалих за день і 128 нових летальних випадків на добу. Кількість летальних випадків почала повільно збільшуватися з середини лютого, а в останні кілька днів зростання за офіційною статистикою різко прискорилося. Зростання смертності в офіційній статистиці не пов'язане із затримками оприлюднення. Затримки наповнення реєстру на цей момент є мінімальними як для результатів тестування, так і для реєстрації летальних випадків. Впевнене зростання кількості нових випадків відбувається в усіх регіонах України, крім Запорізької, Луганської та Херсонської областей. Динаміка нових виявлень в Україні на цей момент є подібною до статистики Румунії та Польщі (у Польщі кількість нових виявлень піднялася до 9,7 тис. випадків на добу, а в Румунії – до 3,2 тис. випадків на добу).

Загальна летальність нових випадків продовжує зростати і сягнула 2,8 %. Середня госпітальна летальність за весь період спостережень склала близько 15 %, летальність у хворих, які перебували у відділеннях інтенсивної терапії, – 76 %, летальність у хворих, які перебували на апаратах штучної вентиляції легень (ШВЛ), – 89% (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 1.03).

Академік В. Семиноженко: «Боротьба з пандемією Covid-19 має стати стимулом для розвитку науки і системи охорони здоров'я в Україні».

Генеральний директор НТК «Інститут монокристалів» НАН України, голова Північно-Східного наукового центру НАН України і МОН України, член Президії НАН України академік В. Семиноженко став гостем передачі «Пряма мова» на «7 каналі» (Харків).

Під час розмови він наголосив на необхідності термінової організації в Україні моніторингу штамів коронавірусу, які з'являються. Вчений переконаний, що міністерство охорони здоров'я України, Національна академія медичних наук України і Національна академія наук України повинні об'єднати зусилля, створити штаб і керувати цим процесом.

Науковці НАН України з початку пандемії Covid-19 не стоять осторонь проблеми, постійно ініціюючи проведення наукових досліджень, направлених на її подолання.

На думку В. Семиноженка, боротьба з пандемією має стати стимулом для розвитку вітчизняної науки і системи охорони здоров'я. Академік переконаний, що на сьогодні Україна опинилася в принизливому стані в той час, коли має чудовий науковий потенціал та добрі традиції у сфері забезпечення охорони здоров'я (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2021. – 5.03).*

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

Нещодавно вийшла друком стаття «Міждисциплінарні перехрестя етнополітології». Автор – віцепрезидент НАН України, директор Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України член-кореспондент НАН України О. Рафальський.

У статті, опублікованій на сторінках свіжого випуску журналу «Вісник НАН України» (№ 2, 2021 р.), розкрито актуальність синтезу в етнополітології наукового знання, здобутого в різних галузях науки – етнології, історії, правознавстві, соціальній психології та ін. Конкретними політичними ситуаціями проілюстровано складність виконання етнополітологією концептуальної і прикладної функцій, які полягають в осмисленні і роз'ясненні подій, їх оцінюванні в категоріях моралі і права, а також у прогностичному моделюванні. Поставлено питання про посилення координаційної складової в організації етнополітичних досліджень (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2021. – 4.03).*

На сторінках журналу «Вісник НАН України» (№ 2, 2021 р.) було опубліковано статтю провідного наукового співробітника відділу сенсорних пристроїв, систем та технологій безконтактної діагностики Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України кандидата медичних наук І. Чайковського.

У публікації розглянуто поняття клінічної інформаційної технології як сукупності методів і програмно-технічних засобів, об'єднаних у технологічний ланцюжок, продуктом якого є автоматизований діагностичний чи прогностичний висновок або рекомендація щодо тактики ведення хворого. Наведено кілька прикладів розроблених авторами і впроваджених в Україні та за кордоном інноваційних інформаційних технологій та метрик, призначених для реєстрації та оцінки тонких змін в електромагнітному полі серця з метою ранньої діагностики найбільш поширених та небезпечних серцево-судинних захворювань, насамперед ішемічної хвороби серця. Показано, що нові метрики аналізу просторової структури 2D- і 3D-магнітокардіографічних карт

розподілу щільності струму дозволяють з високою точністю діагностувати різні форми ішемії міокарда. Новий метод шкалювання електрокардіограми можна застосовувати в клінічній, спортивній медицині, медицині праці, також у масштабних популяційних дослідженнях (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 2.03).

На сайті інформаційного ресурсу «Дзеркало тижня» 26 лютого 2021 р. було опубліковано статтю провідного наукового співробітника відділу теорії та історії соціології Інституту соціології НАН України доктора соціологічних наук О. Шульги, присвячену ставленню громадян України до європейської інтеграції.

На думку автора: «Візит української делегації до Брюсселя і засідання Ради асоціації між Україною та ЄС нагадали про європейські прагнення нашої держави.

Близько половини громадян вважають, що пріоритетність на європейському напрямі має бути високою, і значно менша частка їх (12 %) впевнені, що вона має бути, навпаки, низькою. Відповідаючи на запитання про пріоритетність на російському напрямі, порівнянна більшість висловилися за зменшення співробітництва і значно менша частка (16 %) виступає за високий пріоритет співпраці».

Наразі, як зауважує автор статті, переважання прибічників зближення з ЄС великою мірою зумовлене небажанням приставати до іншого вектора – російського. «Агресивна політика РФ, що містить анексію українських територій, військові дії та багато інших вимірів протистояння, втручання у внутрішньо-український порядок денний, призвели до домінування відвертого небажання населення до інтеграційних кроків із нею української держави, про що було згадано на початку цієї статті. Однак без реальних позитивних зрушень в економічній та соціальній сферах внаслідок євроінтеграції, які обіцяли і обіцяють нинішні політичні еліти, навіть протиставлення російської альтернативи або загрози відіграватиме дедалі меншу роль. Адже нині ми вже говоримо про відсутність позитивних змін не в близькій, а в середньостроковій перспективі» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 2.03).

Наукові видання НАН України

Вийшов друком 1-й номер науково-популярного журналу «Світогляд» (за січень – лютий 2021 р.), який видають Національна академія наук України та Головна астрономічна обсерваторія НАН України.

У цьому випуску головний редактор журналу академік НАН України Я. Яцків закликає читачів долучитися до дискусійних тем, що цьогоріч будуть представлені на шпальтах видання.

Доктор фізико-математичних наук І. Андронов пропонує ознайомитися з цікавою математикою щодо 2021 р. та майбутніх років. Тут же наведено уривок з поеми Л. Костенко «Зоряний інтеграл».

«Про “Наше календарне”» розмірковує доктор фізико-математичних наук, професор Теологічної академії УГКЦ (м. Івано-Франківськ) І. Климишин, аналізуючи розбіжності західного і східного календаря та трактування деяких біблейських подій.

До 150-річчя від дня народження Лесі Українки: «Весільний поїзд “найкращої з людей”» науковий співробітник Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України А. Діба повідомляє читачеві про історію кохання Лесі Українки та Климента Квітки, про життя та долю їхніх родин. Членкиня Національної спілки письменників України Н. Чорноморець присвячує ювілею підбірку віршів «Читаючи Лесю». «Струна моя перша озветься» про вшанування пам’яті славетної доньки України, про музику і пісні в творчості Лесі Українки інформує літературознавець В. Бугрим.

100-річчю від дня народження академіка НАН України М. Лисиці, доробки якого стали вагомим внеском у скарбницю світової науки й культури, доктор фізико-математичних наук М. Григорчук (Інститут теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України, м. Київ) присвятив статтю «Його захопив світ оптичних явищ».

Ще багато цікавих і захоплюючих публікацій ви можете знайти на сторінках свіжого номера журналу “Світогляд” (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 26.02).

Нещодавно на сайті «BBC News Україна» вийшло друком дослідження «Хто жив у морях над Україною пів мільярда років тому».

Розібратися в питанні, хто жив у морях над Україною пів мільярда років тому, та про що розповідають їх скам’янілі рештки, журналістам допомагають українські науковці, серед них – В. Гриценко і Ю. Шевела.

Учені у своєму дослідженні зазначають, що «Понад 500 мільйонів років тому на території, яку колись назвуть Україною, був доісторичний океан. Населяли його істоти, несхожі на все, що ми наразі знаємо. Круглі “медузоїди” в глибинах, химерні “трирукі” створіння чи цілі поля тварин, схожих на пір’я, що росте з морського дна... Це – “чернетки Бога”, невдалі спроби еволюції, які повністю зникли мільйони років тому, коли життя вирішило рухатися іншим шляхом.

Україна – одна з небагатьох країн, де знаходять скам'янілі рештки таких істот, об'єднаних назвою “едіакарська біота” або “вендобіонти”», – підсумовують учені. Дослідження є одним з перших у цій царині в Україні й дає змогу краще зрозуміти доісторичні процеси на цій території (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 5.03*).

На сайті інформаційного порталу «ЛІГА.life» 25 лютого 2021 р. було опубліковано статтю старшого наукового співробітника відділу сигнальних систем клітини Інституту молекулярної біології і генетики НАН України кандидата біологічних наук О. Скорохода про те, як забезпечити здоровий сон.

О. Скороход пояснив чому люди засинають та описав способи поліпшення сну, зокрема, необхідні для сну режим, «перехідний період», сприятливе середовище, рівень освітлення, уникнення шуму, температуру, а також фактори, які погіршують якість сну (алкоголь, кофеїн).

Учений зазначає: «Штучне світло та гаджети, а також шалений ритм життя заважають нам нормально висипатися, а отже, й нормально жити. За рекомендаціями Національної асоціації сну (National Sleep Foundation), для дорослого нормальна тривалість сну в середньому має становити 7–9 год. У дітей потреба у сні вища: 16–18 год для новонароджених, 10–12 год – у малюків, 9–10 год – у дітей старшого віку. Наразі є результати дослідження, яке охопило понад 1,1 млн людей віком 30–100 років. Воно показало, що найнижчий рівень смертності спостерігався в людей, середня тривалість сну яких – 6,5–7,5 год».

Наостанок О. Скороход підсумував: «Здоровий, повноцінний сон – це природний і дуже доступний спосіб відпочинку, важливий для здоров'я тіла та розуму. Оптимізуйте свій сон, висипайтеся регулярно і ви значно поліпшите самопочуття, зможете працювати більш ефективно, а жити – довго» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 2.03*).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Міжнародна наукова конференція «Творчість Лесі Українки: національно-культурні коди та європейська традиція»

У режимі онлайн 24–25 лютого відбулася Міжнародна наукова конференція «Творчість Лесі Українки: національно-культурні коди та європейська традиція». Її організаторами виступили Волинський національний університет ім. Лесі Українки, Варшавський університет та Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України.

Доповідь «Леся Українка: мужній голос національної відповідальності» виголосив директор Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України академік М. Жулинський.

Окрім представників від установ-організаторів заходу, в конференції взяли участь літературознавці, мовознавці, культурологи науково-освітніх установ України, Німеччини, Хорватії, Туреччини та Польщі (вона була представлена також Люблінським католицьким університетом та Університетом ім. А. Міцкевича в Познані).

Під свою опіку захід узяв Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Польща А. Дешиця, вітальне слово від якого озвучив перший секретар посольства В. Білий.

У заході взяли участь співробітники Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України: кандидат філологічних наук В. Сулима (із доповіддю «Біблійні алегорії Лесі Українки в контексті біблійної графіки Е. Моше Лілієна»); доктор філологічних наук Л. Скупейко (із доповіддю «Леся Українка в контексті українського літературного процесу кінця ХІХ – початку ХХ ст.»); доктор філологічних наук Л. Демська-Будзуляк (із доповіддю «На порозі „нової“ Європи: культурні розлами і конфлікти цінностей у драматургії Лесі Українки»); кандидат філологічних наук Г. Гаджилова (із доповіддю «Творчість Лесі Українки: національно-культурні коди і європейська традиція»); доктор філологічних наук С. Луцій (із доповіддю «Леся Українка та українська діаспора: лезознавчі дослідження Ю. Лавріненка») (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 1.03).

Всеєвропейська федерація академій наук (ALLEA) оголошує початок процедури висунення номінантів на здобуття Премії мадам де Сталь Всеєвропейської федерації академій наук (ALLEA) у галузі культурних надбань 2021 р.

Лауреатів премії представлять на засіданні Генеральної асамблеї ALLEA 5–6 травня. Переможці отримають можливість виступити з лекціями на спеціально організованих заходах упродовж другої половини року.

Згадана премія є унікальною, оскільки підкреслює значення видатної наукової та інтелектуальної діяльності для просування спільних європейських цінностей. Від започаткування у 2014 р. цей проєкт отримав вагомий підтримку з боку членів Європейської комісії – включно з її тодішнім президентом Ж. М. Баррозо. Присутність високопосадовців Європейської комісії на відповідних церемоніях нагородження продемонструвала важливість цієї премії для європейської політики, суспільства та широкого наукового співтовариства. Докладнішу інформацію про попередніх лауреатів можна знайти на сайті установи.

Граничний термін подання пропозицій щодо кандидатур – до 21 березня 2021 р. Подання має включати лист на 1–2 сторінки, у якому детально змальовується чи відповідає кандидат вищезазначеним критеріям, і резюме кандидата. Пропозиції стосовно потенційних рецензентів наукової роботи кандидата (як додаток) не є обов’язковими, але вітаються.

Документи надсилати в електронному вигляді на адресу: secretariat@allea.org (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 5.03).

Здобутки української археології

Державне підприємство «Науково-дослідний центр “Рятівна археологічна служба”» Інституту археології НАН України у квітні – травні 2020 р. провело рятівні археологічні розкопки на багаточаровому поселенні «Чаньків-1».

Серед досліджених об’єктів – наземні й заглиблені житла, льохи, господарські та сміттєві ями, а також стародавній кар’єр із видобутку лесу та глини. Загалом під час рятівних розкопок на площі близько 4000 кв. м розкопано 70 нерухомих археологічних об’єктів. Переважна більшість споруд датуються добою пізньої бронзи та раннього заліза і римського часу.

Найдавніший горизонт багаточарової пам’ятки «Чаньків-1» представлений виробами з кременю, виготовленими на основі місцевої сировинної бази. Базова частина крем’яних виробів – знахідки доби неоліту, енеоліту та бронзи. Цікавими є випадки реутилізації (вторинного використання) кременю, пов’язані з невеликою групою артефактів середнього палеоліту та неоліту.

У проєкті з отримання й аналізу археологічних матеріалів із пам’ятки «Чаньків-1» брали участь:

– завідувач відділу археології ранніх слов’ян Інституту археології НАН України кандидат історичних наук О. Петраускас (керівник проєкту);

– молодший науковий співробітник відділу археології ранніх слов’ян Інституту археології НАН України М. Авраменко;

– молодший науковий співробітник Науково-дослідного центру «Рятівна археологічна служба» Інституту археології НАН України Б. Сало;

– молодший науковий співробітник Науково-дослідного центру «Рятівна археологічна служба» Інституту археології НАН України І. Назар (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 26.02).

Восени минулого року Комарівська археологічна експедиція Інституту археології НАН України провела розвідкові роботи на околиці

території, прилеглої до виробничого поселення-факторії римського часу Комарів (Кельменецький район, Чернівецька область).

Поселення біля с. Бузовиця відоме з 1950-х років за матеріалами розвідок дослідниці Т. Пассек (1903–1968) як поселення в урочищі Панське поле. У наступні роки археологи неодноразово обстежували цю пам'ятку.

Здійснене 2020 р. повторне обстеження поселення Бузовиця-1 мало на меті чіткіше зафіксувати межі поширення культурного шару й уточнити характер самої пам'ятки. Наприклад, на північному схилі балки центральної частини поселення, вище межі поширення культурного шару, вчені виявили скупчення знахідок, яке складалося з гончарної кераміки черняхівської культури, фрагментів римських амфор, дрібних уламків будівельного розчину та численних фрагментів плінфи (стародавньої цегли).

Якщо розкопки, заплановані на нинішній рік, підтвердять попередні результати розвідок, то в Україні може з'явитися перша пам'ятка зі спорудами, зведеними за римськими технологіями на варварських землях. Наразі ж нові матеріали дозволяють розглядати пам'ятку Бузовиця-1 як поселення черняхівської культури зі значною часткою матеріальної культури римського зразка на Середньому Дністрі (***Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 24.02.***

Біотехнології

В оранжереїному комплексі Національного ботанічного саду ім. М. М. Гришка НАН України, що в Києві, починається масове цвітіння азалій і камелій, яке традиційно приваблює велику кількість відвідувачів – як мешканців, так і гостей столиці.

Що це за рослини, якого догляду вони потребують, як їх селекціонують і розмножують у коментарях пресслужбі НАН України розповіла кураторка колекції азалії індійської, головний інженер відділу тропічних і субтропічних рослин Національного ботанічного саду ім. М. М. Гришка НАН України Р. Головка.

«Азалія індійська – субтропічна культура, що належить до родини вересових, – пояснює Р. Головка. – У природі вона зростає в азійських горах, переважно там, де багато вологи. Загалом ми вирощуємо 67 сортів азалії. Перші сорти академік Микола Гришко привіз до нашого Саду з Німеччини 1946 р.».

Як зазначила вчена, всі рослини нашої експозиційної оранжереї (а більшість із них представляють авторські гібридні сорти) було переведено туди з колекційної майже 15 років тому.

Працювати з колекцією азалії непросто – потрібно досконало знати агротехніку цієї вибагливої культури: коли живцювати, пересаджувати, формувати, підживлювати, притіняти. Варто запізнитися з якимось етапом – і вегетацію порушено. Дуже багато нюансів. Особливо чутлива азалія до рівня

кислотності ґрунту і температурного режиму. Зазвичай і квітання азалій дещо затрималося, його пік припадає орієнтовно на березень. Але ми намагаємося підтримувати належну температуру» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 25.02).

Астрономічна наука

Вийшла друком стаття про видатного українського вченого-астронома «Академік Семен Брауде: радіофізик і радіоастроном».

Стаття заступника директора Радіоастрономічного інституту НАН України академіка НАН України О. Коноваленка і завідувача відділом цієї ж наукової установи кандидата фізико-математичних наук О. Ульянова присвячена 110-річчю від дня народження видатного радіоастронома С. Брауде (Джерело: науково-популярний журнал «Світогляд», № 1, січень – лютий 2021 р.).

Видатний учений академік Національної академії наук України С. Брауде (1911–2003) прожив довге і плідне творче життя. Практично всю другу половину свого віку він присвятив створенню нового в Україні (а за великим рахунком навіть і у світі) напряму фундаментальної науки – радіоастрономії декаметрових хвиль.

Нині це один із напрямів астрономії, що найбільш бурхливо розвивається в усьому світі. Наразі Україна і створена С. Брауде наукова школа залишаються світовими лідерами в цій актуальній науковій галузі (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 25.02).

Наука і влада

Офіційна відповідь на запит щодо звернення Міністерства внутрішніх справ України про передачу корпусу Інституту фізіології ім. О. Богомольця .

У зв'язку з численними зверненнями до НАН України щодо надання інформації про передачу корпусу Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України до сфери управління Національної поліції України повідомляємо таке.

Лист Міністерства внутрішніх справ України, в якому порушено питання можливої передачі 16-поверхового лабораторного корпусу Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України, було детально розглянуто вищим колегіальним органом установи – вченою радою інституту.

Зважаючи на те, що передача лабораторного 16-поверхового корпусу здатна призвести до того, що багаторічна успішна діяльність наукового колективу установи буде призупинена, пріоритетні наукові дослідження, в тому числі в межах міжнародних угод, доведеться згорнути, а

майже 190 висококваліфікованих працівників та все, що перебувають у цій будівлі, опиниться просто неба, вчена рада інституту визнала неприйнятною пропозицію передати цю будівлю до сфери управління Національної поліції України.

Президія НАН України 3 березня 2021 р. підтримала рішення вченої ради Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України, про що на адресу Міністерства внутрішніх справ України направлено відповідного листа (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 4.03*).

Інноваційні розробки та технології

На сайті інформаційного порталу «ЛІГА.life» 24 лютого було опубліковано статтю старшого наукового співробітника відділу сигнальних систем клітини Інституту молекулярної біології і генетики НАН України кандидата біологічних наук О. Скорохода про те, як втримати мотивацію.

Учений зазначає у своєму дослідженні: «З погляду нейробіології, мотивація – це активність певних зон головного мозку. Зі 100 млрд нейронів в мозку людини тільки близько 0,5 % залучені у вмотивування нас, синтезуючи дофамін. Це нейромедіатор, за допомогою якого ці нейрони передають сигнал іншим нейронам. Дофамінові нейрони є частиною “системи винагород” (dopaminergic reward system) – нервових структур, відповідальних за стимулювання бажань й отримання задоволення (їжа, секс, наркотики), крім того, підкріплення позитивного досвіду, у тому числі й навчання. Ми охоче працюємо, робимо певні дії, коли знаємо чи очікуємо на винагороду. Щоразу, коли десь “на горизонті” в мріях, планах, очікуваннях замайорить можливість винагороди, матеріальної чи нематеріальної, дофамінові нейрони “радісно” збуджуються. І синтезують дофамін, стимулюючи інші області мозку цієї винагороди досягати. Еволюційно така система виникла, аби допомогти людині вижити в складних і мінливих умовах світу. Її функція – закріплювати дії та поведінку, корисні для виживання, які сприяють поширенню генів та просуванню в соціальній ієрархії» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 3.03*).

Оголошено конкурс щодо обрання членів Наукового комітету Національної ради з питань розвитку науки і технологій.

Ідентифікаційний комітет з питань науки відповідно до ст. 21 і 22 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Положення про конкурс щодо обрання членів Наукового комітету Національної ради з питань розвитку науки і технологій, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2016 р. № 1042 «Про затвердження Положення про

конкурс щодо обрання членів Наукового комітету Національної ради з питань розвитку науки і технологій», та протоколу засідання Ідентифікаційного комітету з питань науки від 7 лютого 2021 р. № 1/21 оголошує конкурс щодо обрання членів Наукового комітету Національної ради з питань розвитку науки і технологій.

Метою конкурсу є обрання 12 членів Наукового комітету на термін повноважень чотири роки замість тих, чиї повноваження закінчуються 9 серпня 2021 р. Заплановано також визначити 10 нових осіб для забезпечення в період між проведенням конкурсів заміщення членів Наукового комітету, які достроково припинили свої повноваження (на заміну тих, які були обрані до складу резерву у 2019 р.).

Склад Наукового комітету Національної ради з питань розвитку науки і технологій формується з учених, які представляють наукову спільноту, є науковими лідерами, мають визначні наукові здобутки, бездоганну наукову репутацію та довіру в науковому середовищі. Члени цього комітету мають представляти основні напрями наукової і науково-технічної діяльності в Україні (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 4.03*).

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

О. Ворошилов, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Роль стратегічних комунікацій у протидії інформаційній агресії

Висвітлюються причини, обставини та наслідки інформаційної агресії Російської Федерації стосовно Української держави, характеризуються провідні маніпулятивні техніки та прийоми, виокремлюються основні методи, що застосовуються російською пропагандою.

Аналізується питання впровадження в країні системи стратегічних комунікацій, її роль та місце у створенні ефективного механізму протидії інформаційній агресії з боку РФ. Відзначається доцільність залучення провідних вітчизняних бібліотек, зокрема їхніх інформаційно-аналітичних підрозділів, до розвитку системи стратегічних комунікацій.

Ключові слова: стратегічні комунікації, інформаційна війна, протидія інформаційній агресії, інформаційно-аналітична діяльність бібліотек, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.

Починаючи з 2014 р., коли Російська Федерація розв'язала гібридну війну проти Української держави, тема інформаційної агресії постійно перебуває в полі зору вітчизняних дослідників, оскільки поряд із суто воєнним спротивом виникла нагальна необхідність створення ефективного механізму протидії й інформаційній агресії з боку РФ.

Треба зазначити, що саме з метою організації інформаційного спротиву зовнішнім інформаційно-психологічним впливам та гібридним загрозам у 2015 р. було започатковано Партнерство у сфері стратегічних комунікацій на

офіційний запит Ради національної безпеки і оборони України (РНБО) до департаменту громадської дипломатії НАТО.

Справжнім фундатором теорії використання інформаційних стратегій у минулому можна вважати давньокитайського філософа Сунь Цзи (VI–V ст. до н. е.), який у своєму трактаті «Мистецтво війни» підкреслював, що здобути 100 перемог у ста боях – це не вершина перемоги. На його думку, справжня вершина перемоги – це підкорити армію ворога, не вступаючи у війну. Сунь Цзи сформулював ряд положень (стратагем), частина з яких прямо призначена для підриву морально-психологічних якостей війська супротивника, організації інформаційної роботи серед населення задля перемоги [1, с. 23].

Проблемам ведення інформаційної війни та захисту від інформаційної агресії присвячено досить широке коло праць західних науковців. Так, М. Лібікі однією з форм інформаційної війни називає психологічну. Завдання інформаційної війни, на погляд ученого, – це знищення не фізичної сили, а соціуму [2]. Також ці питання порушувалися в працях Е. Тофлера, Д. Деннінг, Р. Шафранські, Д. Стейна, Ф. Болеара, Т. Томаса, Д. Аркілли та ін.

В Україні цю тему вивчали Б. Кормич, А. Марущак, В. Петрик, В. Гусаров та ряд інших дослідників. Проте чи не найбільшу увагу дослідженню цієї проблематики приділив Г. Почепцов, На його думку, інформаційна цивілізація не сприймає дій у фізичному просторі, перемогу вона вбачає в інформаційному і віртуальному просторах [3].

Що стосується проблем, пов'язаних із функціонуванням стратегічних комунікацій, то їх дослідження науковцями розпочалося порівняно нещодавно. На Заході цю проблематику активно досліджують С. Томсон, П. Корніш, Д. Ліндлі-Френч, К. Йорк та інші науковці.

Дедалі більшу увагу проблемам функціонування стратегічних комунікацій і впровадження в країні цілісної системи страйкомів приділяють й українські науковці. Так, колектив авторів на чолі з В. Горбуліним визначає стратегічні комунікації як рамковий підхід до впровадження окремих заходів із протидії дезінформації та інформаційній агресії [4]. Поняття й сутність стратегічних комунікацій у сучасному українському державотворенні розглянуто в публікації О. Кушнір [5]. В. Ліпкан проаналізував роль стратегічних комунікацій у протидії гібридній війні проти України [6]. Окремим аспектам функціонування страткомів присвячено також публікації Г. Почепцова [7], Є. Тихомірової [8] та ряду інших дослідників.

Водночас лише нещодавно в науковій літературі почала досліджуватися роль наукових бібліотек, зокрема її аналітичних підрозділів, у розвитку стратегічних комунікацій (частково це пояснюється наявністю застарілих поглядів на бібліотеку лише як на книгозбірню, а не інформаційний центр). Після того як у 2019 р. науковці інформаційних підрозділів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, а саме: Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ), Національної юридичної бібліотеки (НЮБ) та Фонду Президентів

України (ФПУ) приступили до виконання фундаментальної НДР «Бібліотеки у формуванні інформаційного ресурсу стратегічних комунікацій українського суспільства», лише за перший рік за підсумками виконання теми НДР було випущено два збірники наукових праць, присвячених цій проблематиці, серед яких можна назвати публікації Н. Аксьонової [9], В. Пальчук [10], С. Кулицького [11], М. Закірова, [12], С. Полтавця [13] та ін.

Мета публікації – проаналізувати роль і місце страткомів у протидії інформаційній агресії Російської Федерації, акцентувавши на необхідності долучення провідних бібліотек України до цього процесу та окресливши основні напрями можливої взаємодії аналітичних підрозділів бібліотек з органами державної влади в системі стратегічних комунікацій.

Треба зазначити, що інформаційні війни супроводжують всю історію людства. У далекому минулому інквізиція або репресивні апарати тоталітарних держав ХХ ст. вели активну боротьбу з носіями чужих ідей.

Особливого значення інформаційні війни набули у ХХ ст., коли газети, радіо, а потім і телебачення стали справді засобами масової інформації, а поширювана через них інформація – справді масовою. У 30-х роках ХХ ст. інформаційні війни перестають бути додатком до збройних і перетворюються в самостійне явище, як-от: німецько-австрійська радіовійна 1933–1934 рр. з приводу приєднання Австрії до Третього рейху. Саме тоді з'явилося й набуло поширення поняття «інформаційний агресор».

Одним з головних методів ведення інформаційно-психологічної агресії є пропаганда, тобто поширення різних політичних, філософських, наукових, художніх, інших мистецьких ідей з метою упровадження їх у громадську думку та активізації й тим самим використання цих ідей у масовій практичній діяльності населення. Водночас до пропаганди належать повідомлення, які поширюються для справляння вигідного впливу на громадську думку, провокування запрограмованих емоцій та зміни ставлення до певної ситуації або поводження певної групи людей, безпосередньо чи опосередковано вигідного організаторам.

Водночас нині відбулася зміна парадигми війни в цілому, що «реалізувалася в переході військових і до нелегальних видів зброї, і до більш складної роботи з населенням. Причому сьогодні стало ясно, що важливим компонентом перемоги є не тільки населення ворожої сторони, але і власне населення, тому війни можуть вигратися на полі бою, а програтися в свідомості людей» [14]. У результаті нині в інформаційні війни вкладають на порядок більше грошей, ніж у фізичне озброєння.

Разом з тим треба наголосити, що інформаційна війна – термін публіцистів, він не використовується в професійному середовищі, де його замінили на інформаційні або психологічні операції (однією з причин є те, що війна не може вестися в мирний період, а операції можуть).

Що стосується України, то, «не змирившись з відходом України від попередньої радянської імперії та приєднанням її до європейської системи цінностей, майбутнім вступом до Євросоюзу та набуттям членства в НАТО,

РФ посилює інформаційний тиск, розповсюджуючи деструктивну, дезорієнтуючу, дезорганізуючу, деморалізуючу інформацію у вигляді фейків, перекручених тлумачень фактів і подій за допомогою Інтернет та медіа» [15].

Зрозуміло, що російські пропагандисти використовують при підготовці інформаційних матеріалів ряд маніпулятивних технік і прийомів. Особливого значення у їхній пропаганді набуває оціночна інформація, яку пропагандисти спеціально забарвлюють у чорні кольори для ініціювання в мас необхідних психологічних станів: занепокоєння, стурбованості, тривоги, боязні тощо. На їхньому фоні найфантастичніші фейки РФ повинні викликати в українців довіру та перешкоджати їх логічному аналізу.

Усі повідомлення російських пропагандистів характеризуються інформаційною надмірністю, що впливає на ступінь їх усвідомленості. Таке інформаційне перенавантаження повинно ховати від аудиторії актуальні соціальні питання, справжні причини явищ, пропонуючи хибні. При цьому жорстко контролюється семантичне (сміслові) поле за рахунок ключових слів, що визначають тематику повідомлень, функціонального стилю, конотації, «ненормативного» сполучення слів.

У цьому процесі «особливу роль грає символізм інформації, яка напряму пов'язана із створенням уявного світу “новоросія” через недомислення, зниження рівня усвідомленості дійсності шляхом активації почуттєвоемоційних реакцій на шкоду раціонально осмисленим» [16].

Розглянувши методи та прийоми, що застосовуються в інформаційній агресії проти України, і цільові групи, які стали об'єктами інформаційних атак, можна виокремити такі основні методи інформаційної агресії проти України:

- а) дезінформування та маніпулювання;
- б) пропаганда;
- в) диверсифікація громадської думки;
- г) психологічний і психотропний тиск;
- г) поширення чуток [17].

Сьогодні російська пропаганда використовує як традиційні методи дезінформацію, напівправду й навішування ярликів, так і величезну кількість сучасної інформаційної зброї, включаючи електронні ЗМІ, цифрові комунікації, блоги та соціальні мережі.

Можна констатувати, що в інформаційній війні проти України Росія застосовує практично весь арсенал впливу на свідомість людей. «І, як результат, замість “братнього народу” в часи Радянського Союзу українці для пересічного росіянина тепер постають “бандерівцями”, “американськими маріонетками”, ворожим народом. Відповідно змінилося і ставлення українців до росіян, адже такої масованої інформаційної атаки не було ні в часи “газових” чи торговельних воєн, ні в будь-які інші періоди загострення українсько-російських відносин» [17].

Україні досить важко протистояти інформаційній агресії РФ, адже, за попередніми підрахунками, Росія щорічно протягом останніх кількох років

витрачала на інформаційну війну 3,5–4 млрд дол. [15]. Наприклад, бюджет російського телеканалу «Раша Тудей» та агенції «Россия сегодня» становив 440 млн дол. А єдиний український державний канал «UA перший» у 2018 р. відключали через нестачу фінансування. На сьогодні бюджет українських державних медіа в 109 разів менший від російських [18].

Антиукраїнська пропагандистська кампанія також виявила недостатню сформованість наукових і методологічних обґрунтувань та пояснень щодо дій у подібних ситуаціях, продемонструвала слабку скоординованість дій державних органів влади, громадянського суспільства, експертного й наукового середовищ, журналістів щодо протидії таким кампаніям.

У цьому контексті треба зазначити, що нові соціальні відносини зумовили необхідність пошуку нового інструментарію, за допомогою якого уможлиблюється організація узгодженої взаємодії суб'єктів державного управління й інститутів громадянського суспільства щодо цілепокладання, прогнозування, планування та програмування соціально-економічного розвитку держави. Таким адекватним комплексним інструментарієм державного управління в умовах актуалізації нових викликів інформаційно-комунікаційному простору виступає система стратегічних комунікацій.

Треба зазначити, що саме поняття стратегічних комунікацій було запропоновано порівняно нещодавно, у 2001 р., В. Вітто. Під його керівництвом уже через сім років виходить загальна оцінка стратегічних комунікацій [Task force on strategic communication. January 2008. Washington, 2008]. Тут констатується, що стратегічні комунікації є життєво важливими для американської політики безпеки. При цьому підкреслюється, що майбутнє не буде просто продовженням сьогоднішніх трендів. Також ідеться і про те, що потрібна нова комунікативна парадигма [19].

У 2011 р. дослідники Королівського інституту міжнародних відносин, незалежного інституту політики в Лондоні (Chatham House), визначили стратегічні комунікації як «систематичний ряд послідовних та узгоджених заходів, що проводяться на стратегічному, оперативному й тактичному рівнях, які дають змогу розуміти цільові аудиторії і визначають ефективні канали для просування й підтримки конкретних типів поведінки» [20].

Зі свого боку український юрист В. Ліпкан слушно підкреслює, що основними складовими стратегічних комунікацій є:

а) інтеракціоністський блок: публічна дипломатія; залучення ключового лідера; зв'язки зі ЗМІ, органами державної влади, громадськістю, внутрішня комунікація;

б) інформаційно-психологічний блок: інформаційні, психологічні, спеціальні операції;

в) технічний блок: кібернетична безпека, протиборство в електромагнітному просторі;

г) військовий блок: блок військового та цивільно-військового співробітництва; документування подій, безпека операцій, заходи активного впливу [6].

Реалізація комплексної стратегії розвитку національної системи стратегічних комунікацій в Україні має допомогти керівництву країни у створенні єдиного керованого центру вироблення смислів, меседжів та наративів, концепцій доктрин і практик державного управління, у цілому сприяти підвищенню ефективності керування динамічними соціальними системами, а також створювати непересічну можливість до об'єднання розрізнених елементів у єдину, несуперечливу, вертикально інтегровану систему. Реалізація такої системи стратегічних комунікацій виступатиме якісною відповіддю на нові виклики сучасності в найбільш важливих сферах життєдіяльності, у тому числі в протидії інформаційній агресії з боку РФ, стане вагомим важелем у побудові сильної, розумної та ефективної держави. Загалом перспективи діяльності органів державного управління щодо становлення та розвитку повноцінної дієвої системи стратегічних комунікацій в Україні зводяться до необхідності формування єдиної цілеспрямованої державної інформаційно-комунікаційної політики, здатної адекватно реагувати і впливати на інформаційно-психологічні загрози й сприяти формуванню міжнародного іміджу України [21]. Разом з тим треба констатувати, що тема вдосконалення страткомів не набула необхідної актуальності в суспільстві, а в трактуванні визначення стратегічних комунікацій спостерігається звуження переліку можливих їхніх суб'єктів. Принаймні роль бібліотек у цій системі за офіційними документами простежити не вдалося [22, с. 275].

З іншого боку, з огляду на досвід співпраці аналітичних підрозділів НБУВ з органами державної влади, можемо говорити про доцільність залучення їх до розвитку системи стратегічних комунікацій. Наприклад, одним із завдань Міністерства інформаційної політики є забезпечення створення механізмів моніторингу відкритих джерел інформації для потреб стратегічних комунікацій. Наукові бібліотеки можуть стати складовою такого механізму. Так, аналітичні підрозділи НБУВ давно вже виробляють власну наукову та інформаційно-аналітичну продукцію, проводять тематичні моніторингові дослідження за матеріалами інтернет-ресурсів на замовлення органів державної влади, які допомагають управлінським структурам у комплексному аналізі ситуації, виявленні закономірностей суспільного розвитку, виробленні доцільних та обґрунтованих пропозицій для прийняття відповідних рішень у сферах державного управління. Зокрема, лише протягом 2019 р. співробітниками Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади, Національної юридичної бібліотеки та Фонду Президентів України було опубліковано понад 300 наукових статей та інформаційно-аналітичних матеріалів, а також випущено 14 найменувань журналів, інформаційно-аналітичних бюлетенів (загалом – 320 випусків). Усі ці матеріали регулярно отримували понад 1,5 тис. органів державної влади [23, с. 115].

Треба також додати, що позитивний досвід співпраці інформаційних підрозділів НБУВ із РНБО України з питань протидії інформаційній агресії з

боку РФ (з 2020 р. започатковано випуск нового щотижневого інформаційного бюлетеня «Суспільно-політичні події у відображенні електронних ЗМІ») свідчить про значний потенціал аналітичних підрозділів бібліотек у розвитку системи стратегічних комунікацій в Україні. Зокрема, ідеться про можливості моніторингу й аналізу актуальних проблем суспільства на базі відкритих джерел інформації, фондів бібліотеки для потреб державних органів; з іншого боку, про поширення суспільно важливої інформації серед населення, розширення вільного доступу до неї користувачів бібліотеки.

Таким чином, формування системи стратегічних комунікацій в Україні створює додаткові інституційні можливості для подальшого розвитку механізмів протидії російській інформаційній агресії та дає шанс науковим бібліотекам визначити своє місце в цій системі за умови вдосконалення своїх можливостей як центру інтелектуальної обробки інформації, підвищення якості інформаційних продуктів, сервісів і послуг.

Список бібліографічних посилань

1. Закірова С. Полемологічні виміри інформаційних стратегій минулого *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2018. Вип. 49. С. 17–28.
2. Лібікі М. Що таке інформаційна війна? URL: <http://viysko.com.ua/tehnologiji-voyen/martin-libiki-shho-take-informacijna-vijna>.
3. Почепцов Г. Росія і Україна у співставленні їх комунікативно-пропагандистських можливостей. URL: <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/52/2014-08-03-rosiya-i-ukraina-u-spivstavlenni-ikh-komunikativno-propagandistskikh-mozhливостей>.
4. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ : НІСД, 2017. 496 с.
5. Кушнір О. Поняття та сутність стратегічних комунікацій у сучасному українському державотворенні. *Право і сусп-во*. 2015. № 6. С. 27–31.
6. Ліпкан В. Поняття та структура стратегічних комунікацій на сучасному етапі державотворення. URL: <http://lipkan.com/ponyattya-ta-struktura-strategichnih-komunikatsij-nasuchasnomu-etapi-derzhavotvorennya>.
7. Почепцов Г. Стратегические коммуникации в политике, бизнесе и государственном управлении. Киев : Альтерпрес, 2008. 216 с.
8. Тихомирова Є. Стратегічні комунікації як один з пріоритетів глобальної стратегії зовнішньої політики і безпеки ЄС. *Міжнар. відносини. Серія: Політичні науки : електрон. вид.* / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. Київ, 2017. № 14.
9. Аксьонова Н. Інформаційно-комунікативна діяльність бібліотек як суб'єкта стратегічних комунікацій у задоволенні суспільно-державних запитів. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2019. Вип. 53. С. 172–184.

10. Пальчук В. Інформаційно-аналітичні технології бібліотек у розвитку стратегічних комунікацій. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2019. Вип. 53. С. 53–65.
11. Кулицький С. Підходи до аналізу змістового наповнення публічного інформаційного простору як складової формування стратегічних комунікацій у сфері економіки. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2019. Вип. 53. С. 75–89.
12. Закіров М. Стратегічні комунікації у сучасному світі. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2019. Вип. 52. С. 24–34.
13. Полтавець С. Ініціативи президентів щодо адміністративно-територіального устрою в стратегічних комунікаціях незалежної України. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2019. Вип. 52. С. 113–137.
14. Почепцов Г. Информационные войны: тенденции и пути развития. URL: <https://psyfactor.org/psyops/infowar7.htm>.
15. Інформаційна агресія: російська пропаганда ховається за свободу слова. URL: <https://milnavigator.com.ua/2019/06/29/інформаційна-агресія-російська-проп>.
16. Староконь Г. До питання про механізми інформаційної агресії РФ. URL: <http://www.hups.mil.gov.ua/assets/doc/science/stud-conf/informacijna-agresiya-rf-proti-ukraini/12.pdf>.
17. Горбань Ю. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2015/04/20.pdf>.
18. Найбільш вражаючі приклади інформаційних війн 21 ст. URL: <https://businessviews.com.ua/ru/business/id/najbilsh-vrazhajuchi-prikladi-informacijnih-vijn-21-stolittja-2037>.
19. Почепцов Г. Стратегические коммуникации в условиях информационного противоборства. URL: <https://psyfactor.org/psyops/infowar39.htm>.
20. Strategic Communications and National Strategy : A Chatham House Report / Paul Cornish, Julian Lindley-French and Claire Yorke. London, 2011. 42 p. URL: <http://sp.niss.gov.ua/content/articles/files/24-1436781085.pdf>.
21. Сивак Т. Суспільна потреба у підготовці фахівців зі стратегічних комунікацій в Україні. URL: <http://stratcom.co.ua/suspilna-potreba-u-pidgotovtsi-fahivtsiv-zi-strategichnih-komunikatsij-v-ukrayini>.
22. Чуприна Л. Аналітичні підрозділи бібліотеки в системі стратегічних комунікацій. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2017. Вип. 48. С. 193–200.
23. Желай О., Соболева І. Бібліотечний інформаційно-аналітичний супровід регіональних владних інституцій як важлива складова розвитку стратегічних комунікацій: досвід СІАЗ і НЮБ. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2019. Вип. 53. С. 107–118.